

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Vanosos Pavtel
V kurso, baudžiamosios teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Sukčiavimo socialiniuose tinkluose baudžiamasis teisinis vertinimas
Criminal Legal Assessment of Fraud in Social Networks**

Vadovas: lekt. Darius Prapiestis
Recenzentas: asist. Justas Namavičius

Vilnius
2022

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame rašto darbe analizuojami sukčiavimo socialiniuose tinkluose baudžiamojo teisinio kvalifikavimo pagal Baudžiamojo kodekso 182 straipsnį ypatumai, aptariami dažniausiai pasitaikantys sukčiavimo socialiniuose tinkluose būdai bei šios veikos nusikalstamumo prevencijos priemonės.

Pagrindiniai žodžiai: sukčiavimas, sukčiavimas socialiniuose tinkluose, internetinė parduotuvė, negrynoji mokėjimo priemonė, kibernetiniai nusikaltimai.

This work analyses the peculiarities of criminal legal qualification of fraud on social networks under Article 182 of the Criminal Code, discusses the most common ways of social network fraud and measures to prevent this crime.

Keywords: fraud, fraud on social networks, online store, non-cash payment instrument, cybercrime.

TURINYS

IŽANGA	2
1. SOCIALINIŲ TINKLŲ REIKŠMĖ ŠIUOLAIKINEI VISUOMENEI	4
2. SUKČIAVIMO SOCIALINIUOSE TINKLUOSE BAUDŽIAMASIS TEISINIS KVALIFIKAVIMAS	7
2.1. Sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėties analizė	10
2.2. Sukčiavimo socialiniuose tinkluose būdai	18
3. SUKČIAVIMO SOCIALINIUOSE TINKLUOSE PREVENCIJOS PRIEMONĖS	27
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	35
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	37
SANTRAUKA.....	43
SUMMARY	44

IŽANGA

Temos aktualumas. Sparti informacinių tinklų sklaida bei vis didesnę populiarumą įgaunantys socialiniai tinklai turi labai didelę įtaką šiuolaikinei visuomenei. Virtualūs socialiniai tinklai yra naudingi tiek privatiems asmenims, tiek valstybinėms institucijoms, o interneto atsiradimas pakeitė ne tik komunikavimo ypatumus, tačiau pozityviai atsispindėjo ir visos visuomenės kasdieniniame gyvenime. Vis dėlto, informacinių technologijų progresas ir socialinių tinklų įsiviešpatavimas šiuolaikinėje visuomenėje savyje talpina ne tik pozityvius aspektus, kadangi jie tampa puikiu įrankiu vykdyti nusikalstamas veikas. Pastaraisiais metais teisėsaugos institucijų susirūpinimą kelia suaktyvėjęs sukčiavimo nusikalstamų veikų skaičius, kurių dalis yra įvykdoma būtent virtualiuose socialiniuose tinkluose. Dėl šios priežasties būtina išsiaiškinti, ar sukčiavimas, vykdomas socialiniuose tinkluose, yra tapati veika, kuri įtvirtinta Baudžiamojo kodekso 182 straipsnyje, ar tai nauja, dar galimai nekriminalizuota, nusikalstama veika.

Darbo tikslas. Darbo tikslas - išanalizavus socialinių tinklų sampratą bei atskleidus sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtį, įvertinti baudžiamosios atsakomybės už sukčiavimą socialiniuose tinkluose taikymo galimumą bei šios veikos kvalifikavimo pagal baudžiamąjį įstatymą ypatumus.

Darbo uždaviniai. Rašto darbo tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai: 1) analizuojant sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtį, aptarti sukčiavimo socialiniuose tinkluose baudžiamąjį teisinį kvalifikavimą; 2) išanalizuoti dažniausiai pasitaikančius sukčiavimo socialiniuose tinkluose būdus bei jų kvalifikavimo ypatumus; 3) aptarti sukčiavimo socialiniuose tinkluose prevencijos priemones.

Objektas. Šio rašto darbo tyrimo objektas - sukčiavimo socialiniuose tinkluose baudžiamasis teisinis kvalifikavimas pagal Baudžiamojo kodekso 182 straipsnį.

Tyrimo metodai. Rašant darbą buvo pasitelkti aprašomasis, sisteminis, lyginamasis, istorinis ir analizės metodai.

Sisteminis metodas naudotas siekiant susieti teisinį reglamentavimą su teismų praktika.

Lyginamasis metodas – lyginami nusikalstamos veikos sudėties požymiai, pasireiškiantys skirtingose kaltininkų veikose.

Istorinis metodas pasitelktas socialinių tinklų sampratos raidai atskleisti.

Loginės analizės metodas pasitelktas tiriant norminę ir specialiąją literatūrą, darant apibendrinimus bei išvadas.

Darbo originalumas. Sukčiavimo socialiniuose tinkluose baudžiamojo teisinio vertinimo tema yra pakankamai naujas diskusijų objektas, kadangi sukčiavimo socialiniuose tinkluose nusikalstama veika, kaip sukčiavimo padarymo būdas, visuomenėje įsivyravo tik prasidėjus socialinių tinklų erai. Lietuvoje atlikti moksliniai tyrimai pagrįdę yra orientuoti apžvelgti nusikaltimus internete plačiąja prasme, nesikoncentruojant į vieną konkrečią nusikalstamą veiką. Šis rašto darbas, lyginant su atliktais moksliniais tyrimais, apžvelgia konkrečios nusikalstamos veikos – sukčiavimo socialiniuose tinkluose, baudžiamąjį teisinį vertinimą ir kitus su tuo susijusius ypatumus bei pateikia apibendrintą informaciją ne tik apie sukčiavimui socialiniuose tinkluose būdingus kaltininkų veikimo būdus, bet ir susistemintą informaciją apie šį nusikalstamumą pozityviai veikiančias prevencijos priemones.

Svarbiausi šaltiniai. Pagrindiniai šaltiniai, turėję didžiausią reikšmę rašant darbą – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, kuriame įtvirtintos teisės normos buvo naudojamos nusikalstamos veikos sudėties požymių analizei. Taip pat svarbų vaidmenį teisės normų taikymo išaiškinimui turėjo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika skirtingose baudžiamosiose bylose. Be minėtų šaltinių, rašto darbe buvo remiamasi Lietuvos Policijos internetiniame tinklalapyje talpinama informacija ir kita specialiąja literatūra.

1. SOCIALINIŲ TINKLŲ REIKŠMĖ ŠIUOLAIKINEI VISUOMENEI

Kiekvienoje bendruomenėje žmonės susikuria savo skirtingus socialinius tinklus. Socialinis tinklas – tai socialinė struktūra, kurioje susitelkia individai ar organizacijos tarpusavio ryšiais, paremtais bendromis vertybėmis, idėjomis, interesais, finansiniais mainais, draugyste ir pan. Atsiradus internetui, socialiniai ryšiai palaipsniui persikėlė ir į virtualią erdvę (Socialiniai tinklai internete, 2012), taip formuodami virtualias bendruomenes.

Mokslinėje literatūroje socialinės tinklavietės (virtualūs socialiniai tinklai) apibrėžiamos kaip internetinės paslaugos, kurios leidžia asmenims: 1) kurti viešus arba pusiau viešus profilius ribotoje sistemoje, 2) formuoti kitų vartotojų, su kuriais jie bendrauja, sąrašus, ir 3) peržiūrėti ir naršyti kitų vartotojų sistemoje suformuotuose sąrašuose (Boyd, Ellison, 2007, p. 211).

Pirmosios virtualios bendruomenės, kurios turėjo tam tikrų panašumų su šiuo metu egzistuojančiais socialiniais tinklais, atsirado 1990 m. pirmoje pusėje. Tuo metu pradėjo kurtis internetinės tinklavietės, skirtos užtikrinti greitesnę ir paprastesnę konkrečių universitetų bendruomenės narių bendravimą ir dalijimąsi informacija (Malinauskaitė – van de Castel, 2017, p. 50). Pirmoji atpažįstama socialinio tinklo SixDegrees.com svetainė buvo paleista 1997 m.. Šio socialinio tinklo vartotojai galėjo kurti asmeninius profilius, draugų sąrašus, o nuo 1998 m. naršyti ir draugų sukurtuose sąrašuose. Žinoma, kiekviena iš šių funkcijų tam tikra forma egzistavo iki SixDegrees.com atsiradimo, pavyzdžiui, viena iš interneto pokalbių kompiuterinių programų ICQ leido kurti draugų sąrašus, tačiau šie sąrašai nebuvo matomi kitiems vartotojams, tuo tarpu socialinio tinklo Classmates.com nariai galėjo prisijungti prie savo mokyklos ar universiteto tinklavietės ir ieškoti kitų prisijungusių narių. SixDegrees.com pirmasis sujungė šias funkcijas viename socialiniame tinkle (Boyd, Ellison, 2007, p. 214). Vėliau susikūrę virtualūs socialiniai tinklai pradėjo jungti konkrečių interesų bendruomenes, apjungiančias vartotojus verslo ir profesiniais interesais (Ryze ir LinkedIn), asmeniniais pomėgiais (Friendster) ir pan. Šių tinklų plėtra paskatino sukurti ir kitus panašius virtualius socialinius tinklus – MySpace (2003 m.), Orkut (2004 m.) ir Facebook (2004 m.). Per gana trumpą laikotarpį sparčiai išpopuliarėję ir tapę globaliu kultūriniu reiškiniu, virtualūs socialiniai tinklai mokslininkų dar yra vadinami „vienai sėkmingiausių kūrinių interneto istorijoje“ (Malinauskaitė – van de Castel, 2017, p. 50-51).

Virtualūs socialiniai tinklai šiuolaikinėje visuomenėje yra neatsiejama kasdienybės dalis. Milijonai žmonių kiekvieną dieną dalijasi savo nuotraukomis internete, bendrauja

su darbo kolegomis ar draugais, ieško naujų pažinčių, reklamuoja tam tikrus produktus, formuoja viešąją nuomonę ir pan.. Vieniems tai laisvalaikio praleidimo būdas, kitiems - saviraiškos forma, tretiems - pajamų šaltinis. Remiantis viešai pasiekiamais Statista.com statistiniais duomenimis, populiariausiu socialiniu tinklu visame pasaulyje yra pripažįstamas *Meta Platforms* kontroliuojančiai bendrovei priklausantis *Facebook* su daugiau kaip 2,9 mlrd. aktyvių vartotojų kiekvieną mėnesį (Number of monthly active Facebook ...). Šiuo metu įmonei taip pat priklauso keturios didžiausios socialinių tinklų platformos, kurių kiekviena turi daugiau nei po vieną milijardą aktyvių vartotojų per mėnesį: *Facebook* (pagrindinė platforma), *WhatsApp*, *Facebook Messenger* ir *Instagram*. 2021 m. III ketvirtį *Facebook* pagrindiniais šeimos produktais naudojosi jau daugiau nei 3,58 mlrd. aktyvių vartotojų (Most popular social networks worldwide ...). Egzistuoja ir kiti socialiniai tinklai, tokie kaip: *LinkedIn*, *Tinder*, *Snapchat* ir pan., kurių kiekvienas turi savo paskirtį ir kuriais naudojasi taip pat milijonai vartotojų visame pasaulyje. Statista.com duomenimis 2021 m. sausio mėnesį socialiniais tinklais visame pasaulyje naudojosi iš viso apie 4,2 mlrd. aktyvių vartotojų (Worldwide digital population as of ...), o tai reiškia, kad socialiniai tinklai tapo neatsiejama daugiau nei kas antro pasaulio gyventojų gyvenimo dalimi.

Socialiniai tinklai, kaip ir bet koks kitas reiškinys, turi savo privalumus ir trūkumus. Privalumu yra tai, kad socialinio tinklo svetainėse galima greitai ir nevaržomai bendrauti su kitais žmonėmis esančiais bet kuriame pasaulio krašte ir tam nebereikia siųsti popierinių laiškų bei ilgą laiką laukti atsakymo - viskas vyksta realiu laiku. Taip pat privalumu yra tai, kad virtualūs socialiniai tinklai padeda nedrąsiems ir socialiai izoliuotiems žmonėms rasti naujas pažintis ir įsilieti į visuomenę, įveikiant savo baimes. Socialinė tinklavietė yra taip pat puiki reklamos vieta, kadangi kiekvieną dieną milijonai vartotojų gali pamatyti reklamuojamus produktus ar paslaugas. Visam pasauliui pakliuvus į Covid-19 pandemijos spąstus, socialiniai tinklai tapo geriausiu įrankiu palaikyti ryšį su artimais šeimos nariais, draugais ir kolegomis, nerizikuojant jų bei savo sveikata. Be to, virtualūs socialiniai tinklai yra naudingi ir valstybinėms institucijoms, pavyzdžiui, Valstybės Prezidentas pasinaudodamas socialiniais tinklais informuoja visuomenę apie atliktus darbus ir tiesiogiai bendrauja su savo tauta; Vyriausybė rengia tiesioginius posėdžius, kuriuos realiu laiku gali stebėti tūkstančiai, ar net milijonai gyventojų. Socialiniai tinklai naudingi ir teisėsaugos institucijoms tiriant nusikalstamas veikas, pavyzdžiui, Lietuvos policija *Facebook* platformoje dažnai prašo visuomenės pagalbos atpažinti tam tikrus asmenis arba suteikti žinomos informacijos apie vieną ar kitą nusikalstamą veiką. Vis dėlto, informacinių technologijų sklaida ir socialinių tinklų

populiarumo išaugimas turi ir neigiamų padarinių visuomenėje. Vienas iš jų yra tai, kad socialinės tinklavietės tampa puikiu įrankiu vykdyti apgaules

Išanalizavus mokslinę literatūrą ir statistinius duomenis, galima teigti, kad socialiniai tinklai, o tiksliau, virtualūs socialiniai tinklai, yra daugiau nei kas antrą pasaulio gyventoją pavergusios internetinės paslaugos, leidžiančios vartotojams susikurti savo asmenines paskyras ir įsilieti į įvairias virtualias bendruomenes. Nepaisant visų socialinių tinklų privalumų, būvimas virtualios bendruomenės nariu ne visais atvejais gali būti naudingas, kadangi kiekvienas asmuo susiduria su rizika tapti sukčiavimo auka ir prarasti savo turtą.

Kadangi šis rašto darbas orientuotas apžvelgti sukčiavimo socialiniuose tinkluose baudžiamąjį teisinį vertinimą, toliau verta išanalizuoti sukčiavimo, kaip nusikalstamos veikos, įtvirtintos Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso (*toliau - ir BK*) 182 straipsnyje, sudėtį bei įvertinti, ar sukčiavimas, reglamentuotas nacionaliniame teisės akte, ir sukčiavimas, pasireiškiantis socialiniuose tinkluose, yra ta pati nusikalstama veika, ar, galbūt, šios veikos kvalifikavimas yra kitoks.

2. SUKČIAVIMO SOCIALINIULOSE TINKLUOSE BAUDŽIAMASIS TEISINIS KVALIFIKAVIMAS

Tobulėjant informacinėms technologijoms, ūkinei, finansinei ir kitai veiklai sparčiai persikeliant į skaitmeninę erdvę, elektroninėje erdvėje įvykdomų nusikalstamų veikų skaičius Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, nuolat auga bei spėjama, kad ir toliau augs (Nusikaltimai elektroninėje erdvėje, 2019). Lietuvos policija skelbia, kad naujasis technologijas itin efektyviai naudoja ir nusikaltėliai, kurie dažnai piktnaudžiauja anonimiškumą užtikrinančiomis technologijomis, siekdami anonimiškai bendrauti nusikalstamais tikslais ir kartu išvengti teisėsaugos kontrolės (Kriminalinė policija stiprina kibernetinių grėsmių ... , 2017). Su šiuo teiginiu sunku nesutikti. Pastaruoju metu vien socialiniuose tinkluose galima pastebėti išaugusį asmenų, kurie bando pasipelniti neteisėtais būdais, skaičių. Socialiniame tinkle *Facebook* vis dažniau galima pamatyti siūlymus už tam tikrą atlygį pagaminti vairuotojo pažymėjimą ar kitokį dokumentą, apsimetama paramas renkančiomis organizacijomis ir išviliojami pinigai iš geradarių tautiečių, o įžūliausi sukčiai nesikuklina asmeniškai susisiekti su nepažįstamais *Facebook Messenger* vartotojais ir išvilioji pinigus papasakojus sukurtą istoriją apie tai, kaip jo vaikas per neapdairumą iki vėlumos užsiliko mieste ir neturi pinigų grįžti atgal namo. Deja, bet tai tik mažiausia dalis pavyzdžių, kaip nekalti asmenys gali būti apgauti socialiniuose tinkluose, todėl būtina išsiaiškinti, ar virtualiose bendruomenėse veikiančios sukčiai gali būti patraukti atsakomybėn.

Baudžiamojo kodekso 2 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, jog asmuo atsako pagal šį kodeksą tik tuo atveju, jeigu jo padaryta veika buvo uždrausta įstatymo, galiojusio nusikalstamos veikos padarymo metu, o to paties straipsnio 4 dalyje papildomai nurodoma, kad pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tas asmuo, kurio padaryta veika atitinka įstatymo numatytą nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį. Vis dėlto, baudžiamasis įstatymas nepateikia nusikalstamos veikos sudėties sąvokos. Baudžiamosios teisės doktrinoje dėl šios sąvokos pagrinde vyrauja dvi nuomonės: pagal vieną iš jų, nusikalstamos veikos sudėties sąvoka siejama tik su baudžiamajame įstatyme numatytais požymiais; pagal kitą nuomonę, nusikalstamos veikos sudėtis - tai ne tik įstatymuose įtvirtintas nusikalstamos veikos modelis, nusikalstamos veikos požymių aprašymas įstatyme, bet ir pačią veiką apibūdinančių požymių visuma. Labiau nesigilinant į minėtas nuomones pritartina, kad nusikalstamos veikos sudėtis siejama su įstatyme nustatytais pavojingos veikos požymiais (Švedas, 2019, p. 167)

Visų pirma, nusikalstamos veikos sudėčiai priklauso objektyvieji ir subjektyvieji požymiai, būtini tam, kad pavojinga veika būtų pripažinta nusikalstama, o kaltas asmuo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn. Kitaip tariant, nesant bent vienam iš šių požymių, nėra ir nusikalstamos veikos sudėties. Būtinasis kiekvienos nusikalstamos veikos sudėties požymis – kaltė. Kai nėra kaltės, nėra ir nusikalstamos veikos sudėties, nors ir būtų visi kiti nusikalstamos veikos sudėties požymiai (veika, pavojingi veikos padariniai, priežastinis ryšys, pakaltinamumas ir t.t.). Antra, nusikalstamos veikos sudėčiai priklauso objektyvieji ir subjektyvieji požymiai, pakankami, kad pavojingą veiką būtų galima pripažinti nusikalstama veika, o kaltą asmenį – patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Kiekviena pavojinga veika gali turėti labai daug įvairių požymių, tačiau baudžiamajame įstatyme visų jų formalizavimas yra neįmanomas. Todėl įstatymų leidėjas, įstatyme reglamentuodamas baudžiamąją atsakomybę ir kartu pripažindamas šią veiką nusikalstama, turi atsiriboti nuo visų galimų veikos ir ją darančio asmens požymių, tik pagal esminius, pagrindinius jos požymius šią veiką pripažindamas nusikalstama ir atskirdamas ją nuo kitų nusikalstamų veikų. Kiti požymiai, nepriskiriami nusikalstamos veikos sudėčiai, gali turėti reikšmės individualizuojant bausmę ar sprendžiant kitus su padaryta nusikalstama veika susijusius baudžiamosios atsakomybės klausimus, bet nusikalstamų veikų kvalifikavimo jie nelemia. Taigi, nusikalstamos veikos sudėtis - tai baudžiamajame įstatyme numatytų objektyvių ir subjektyvių požymių visuma, lemianti pavojingos veikos pripažinimą nusikalstama veika (Švedas, 2019, p. 167-168).

Kiekviena nusikalstama veika yra objektyvaus ir subjektyvaus, t.y. veikos ir veiką darančio asmens, vienybė. Nusikalstamos veikos sudėties požymiai kaip tik ir apibūdina išorinę bei vidinę nusikalstamos veikos puses. Šias požymių grupes teismų praktikoje ir baudžiamosios teisės doktrinoje priimta vadinti nusikalstamos veikos sudėties elementais, kuriais išskiriami objektas, objektyvioji pusė, subjektas, subjektyvioji pusė. Šie elementai turi būti matomi ir pačioje nusikalstamoje veikoje. Kiekvieną iš minėtų nusikalstamos veikos sudėties elementų apibūdina tam tikri požymiai:

- nusikalstamos veikos objektu yra pripažįstama tai, į ką nukreipta nusikalstama veika, kam nusikalstama veika padaroma žala ar sukeliama žalos padarymo grėsmė. Su objektu yra susijęs ir nusikalstamos veikos dalykas – tai tie materialaus pasaulio daiktai, į kuriuos tiesiogiai kėsinantys pažeidžiami teisiniai gėriai;
- nusikalstamos veikos objektyviąją pusę apibūdina požymiai, tiesiogiai susiję su išorine nusikalstamos veikos puse: veika, padariniai, priežastinis ryšys tarp veikos ir padarinių, nusikalstamos veikos padarymo laikas, vieta, būdas, įrankiai, priemonės ir kt.;

- nusikalstamos veikos subjektas – pakaltinamas, įstatyme numatyto amžiaus sulaukęs fizinis asmuo, taip pat ir juridinis asmuo, padaręs nusikalstamą veiką. Fizinį asmenį, kaip nusikalstamos veikos subjektą, paprastai apibūdina amžius ir pakaltinamumas, tačiau tam tikrais atvejais įstatyme gali būti numatyti ir specialieji požymiai, pavyzdžiui, pilietybė, tarnybinę padėtis, profesija, lytis ir pan.;
- nusikalstamos veikos subjektyvioji pusė – požymių, apibūdinančių vidinę nusikalstamos veikos pusę, visuma: kaltė, tikslas ir motyvas (Švedas, 2019, p. 173-174).

Nusikaltimų sudėtys yra klasifikuojamos į rūšis pagal tam tikrus kriterijus. Didelę praktinę reikšmę turi klasifikavimas į materialias ir formalias. Ši klasifikacija yra pagrįsta objektyviosios pusės požymio pavojingos pasekmės vieta nusikaltimo sudėtyje, t.y. vienais atvejais, konstruojant nusikalstamos veikos sudėtį, įstatymų leidėjas įtraukia pavojingas pasekmes į nusikaltimo sudėtį ir aprašo jas Baudžiamojo kodekso straipsnio dispozicijoje, o kitais atvejais – tokios pasekmės į nusikalstamos veikos sudėtį nėra įtraukiamos. Pirmosios nusikalstamų veikų sudėtys vadinamos materialiomis, antrosios – formaliomis. Materialiose sudėtyse pavojingos pasekmės yra pagrindinis nusikaltimo sudėties požymis ir jos yra įrodinėjamos tiriant nusikalstamą veiką. Be to, tokios sudėties nusikalstamosiose veikose didelę reikšmę įrodinėjimo procese turi ir priežastinis ryšys tarp pavojingos veikos ir pavojingų pasekmių. Tuo tarpu esant formaliai nusikalstamos veikos sudėčiai, baudžiamoji atsakomybė iškilis už pačią veiką, neatsižvelgiant į pavojingas pasekmes. Todėl labai svarbu kiekvienos veikos tyrimo pradžioje nustatyti, ar inkriminuojamos nusikalstamos veikos sudėtis yra materialinė, ar formalinė, nes nuo to priklausys įrodinėjami byloje požymiai, o kartu ir įrodinėjimo ribos (Piesliakas, 1996, p. 44-45).

Nusikaltimų sudėtys dar skirstomos į pagrindines, kvalifikuotas ir privilegijuotas. Pagrindinėmis vadinamos tokios nusikaltimų sudėtys, kuriose yra aprašytas minimalus kiekis veikos nusikalstamumą apibūdinančių požymių, jos dažniausiai aprašomos Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnių pirmosiose dalyse. Kvalifikuota nusikaltimo sudėtis vadinama tokia sudėtimi, kurioje yra įtraukti papildomi, palyginti su pagrindine sudėtimi, požymiai, didinantys nusikaltimo pavojingumą, pavyzdžiui, didelės žalos kriterijus ir pan. Privilegijuotos nusikalstamų veikų sudėtys yra formuluojamos įtraukiant į pagrindinę sudėtį papildomus veikos pavojingumą mažinančius požymius, pavyzdžiui, nedidelės žalos kriterijus (Piesliakas, 1996, p. 46-47).

Taigi, išsiaiškinus, kokie pagrindiniai sudėties požymiai yra būdingi kiekvienai nusikalstamai veikai, aptarus kiekvieną šį požymį sudarančių elementų turinį bei

nusikalstamų veikų sudėčių rūšis, tikslinga pradėti nusikalstamos veikos, įtvirtintos Baudžiamojo kodekso 182 straipsnyje, analizę.

2.1. Sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėties analizė

Pagal Baudžiamojo kodekso 182 straipsnį sukčiavimas - tai nusikaltimas, kuriuo kėsiniama į nuosavybę, turtines teises ir turtinius interesus. Šios nusikalstamos veikos dalyku yra turtinė nauda, kurią apgaule panaudojęs kaltininkas gauna sau ar kitam asmeniui ir kuri pasireiškia svetimo turto ar turtinės teisės įgijimu, turtinės prievolės panaikinimu ar išvengimu (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-176-303/2015*). Nagrinėjamos temos kontekste pravartu aptarti kiekvieną sukčiavimo objektyviosios ir subjektyviosios pusės elementą bei išanalizuoti jų tapatumą sukčiavimo socialiniuose tinkluose baudžiamajam vertinimui.

Baudžiamasis įstatymas numato atsakomybę už sukčiavimo baudžiamąjį nusižengimą, paprasto bei kvalifikuoto sukčiavimo nusikaltimus. Baudžiamajame kodekse reglamentuoto sukčiavimo objektu yra laikoma konkretaus asmens (fizinio ir/ar juridinio) turtinių santykių visuma, kurią sudaro konkretaus asmens turima nuosavybė, turtinės teisės bei turtinio pobūdžio prievolės, kurias šis asmuo privalo įvykdyti (Prapiestis, 2009, p. 332).

Kaip jau buvo minėta anksčiau, sukčiavimas yra turtinis nusikaltimas, todėl sukčiavimo dalykas – turtas, turtinė teisė ir turtinė prievolė, privalo turėti ekonominę vertę bei objektyviai gali būti įvertinti pinigais (Prapiestis, 2009, p. 333). Kvalifikuojant veiką pagal Baudžiamojo kodekso 182 straipsnį, neteisėtai apgaule įgyto turto vertė yra nustatoma vadovaujantis Baudžiamojo kodekso 190 straipsnyje pateiktu turto vertės išaiškinimu, pagal kainą, nurodytą šio turto įsigijimo sandoryje (įskaitant PVM), jo sukūrimo (atkūrimo) kaštus, o kilus abejonių dėl turto vertės – remiantis šio turto rinkos verte veikos padarymo metu (Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2012 m. gegužės 2 d. Teismų praktikos sukčiavimo bylose apžvalga). Pagrindinės sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėties, įtvirtintos Baudžiamojo kodekso 182 straipsnio 1 dalyje, objektu yra laikomas apgaule įgytas svetimas turtas ar turtinė teisė, išvengta arba panaikinta turtinė prievolė, kurios vertė viršija 5 MGL (250 Eurų), bet neviršija 250 MGL (12500 Eurų) dydžio sumą. Veika kvalifikuotina pagal kvalifikuotą, straipsnio 2 dalyje įtvirtintą, sudėtį, kai apgaule įgyto turto ar turtinės teisės vertė viršija 250 MGL (12500 Eurų) dydžio sumą arba turtas yra didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės vertybė. Pažymėtina, kad šis požymis yra vertinamas ir ši aplinkybė paprastai yra nustatoma remiantis

atitinkamos srities specialisto ar eksperto išvada. Straipsnio 3 dalyje įtvirtinta atsakomybė už sukčiavimo baudžiamąjį nusižengimą, kurio objektu yra apgaulės būdu įgytas nedidelės vertės svetimas turtas ar turtinė teisė, o būtent, kai jo vertė viršija 3 MGL (150 Eurų), bet neviršija 5 MGL (250 Eurų) dydžio sumos. Atitinkamai, kai įgyto turto vertė neviršija trijų bazinių bausmių ir nuobaudų dydžių (150 Eurų), veika kvalifikuojama kaip administracinis nusižengimas ir užtraukia atsakomybę pagal Administracinių nusižengimų kodekso 108 straipsnį¹.

Teismų praktikoje pripažįstama, kad sukčiavimo objektyviąją pusę apibūdina veika, padariniai, priežastinis ryšis tarp veikos ir padarinių bei veikos padarymo būdas, taigi, šios nusikalstamos veikos sudėtis yra materialinė, o nusikaltimas laikomas baigtu, kai kyla Baudžiamojo kodekso 182 straipsnyje numatyti padariniai, turto savininkui ar teisėtam valdytojui padaroma turtinė žala – jis netenka turto ar turtinės teisės (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-185-696/2017*). Objektyviai sukčiavimo nusikalstama veika pasireiškia tam tikrų alternatyvių veikų padarymu, o būtent: 1) svetimo turto savo ar kitų naudai įgijimu apgaule; 2) svetimos turtinės teisės savo ar kitų naudai įgijimu apgaule; 3) turtinės prievolės savo ar kitų naudai išvengimu apgaule; 4) turtinės prievolės savo ar kitų naudai panaikinimu apgaule (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-112/2012*).

Svetimo turto savo ar kitų naudai įgijimas apgaule – tai neteisėtas ir neatlygintinis svetimų kilnojamų arba nekilnojamų, taip pat ir nematerialių daiktų (pavyzdžiui, nematerialios akcijos, pajai ir pan.) paėmimas savo ar kitų asmenų žinion, kai kaltininkas ar naudą gavę tretieji asmenys dėl suklaidinto nukentėjusiojo ir jam nenaudingo disponavimo savo turtu faktiškai gali valdyti, naudotis ar disponuoti daiktu savo nuožiūra (Prapiestis, 2009, p. 336-337). Pavyzdžiui, kaltininkas patalpino skelbimą socialiniame tinkle *Facebook*, kad parduoda alkoholinius gėrimus pigiau, tačiau iš anksto žinodamas, kad alkoholio neparduos, telefoninio pokalbio metu melagingai pažadėjo nukentėjusiajai parduoti jos pageidaujamo alkoholio produktus, o nukentėjusiajai sumokėjus už prekes kaltininko nurodytą sumą, pervedant pinigines lėšas į kaltinamojo banko sąskaitą, prekes nukentėjusiajai nepateikė ir tokiu būdu apgaule savo naudai įgijo nukentėjusiajai

¹ Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. rugpjūčio 30 d. nutarimu Nr. 707 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 14 d. nutarimo Nr. 1031 „Bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo“ pakeitimo“, nuo 2018 m. sausio 1 d. bazinis bausmių ir nuobaudų dydis yra lygus 50 Eurų.

priklausantį turtą (*Vilniaus miesto apylinkės teismo 2017 m. balandžio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-88-827/2017*).

Svetimos turtinės teisės savo ar kitų naudai įgijimas apgaule – tai neteisėtas ir neatlygintinis „niekinio“ teisinio santykio sukūrimas, pagal kurį kaltininkas ar tretieji asmenys dėl nenaudingo nukentėjusiajam disponavimo savo turtu gauna jiems nepriklausančią, bet realizuoti ar disponuoti tinkamą daiktinę teisę ar prievolinę teisę arba teisę į kitus nukentėjusiojo turtinio pobūdžio veiksmus ar jų rezultatus (Prapiestis, 2009, p. 337). Pavyzdžiui, kaltininkas, turėdamas tikslą apgaule savo naudai įgyti turtinę teisę į nekilnojamąjį turtą – butą, teismui pateikia žinomai suklastotą mirusio asmens vardu sudarytą ir pasirašytą dokumentą – asmeninį testamentą, kuriuo konkretus nekilnojamasis turtas, o būtent, butas, po asmens mirties lieka kaltininkui, o teismui patvirtinus tokio testamento tikrumą, kaltininkas neteisėtai įgyja mirusio asmens turto paveldėjimo teisę.

Turtinės prievolės savo ar kitų naudai panaikinimas apgaule yra labai artimas turtinės teisės įgijimui, tačiau šiuo atveju kaltininkas taip paveikia nukentėjusį, kad šis būdamas suklaidintas dokumentu patvirtina faktą, jog kaltininkas nebeskolingas arba kad jo prievolė yra mažesnio dydžio. Tokiu būdu prievolė arba jos dalis nustoja egzistuoti ir, neįrodžius apgaulės, teisės turėtojas negali įgyvendinti arba apginti savo teisių (*Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-179/2008*). Pavyzdžiui, kaltininkas – įmonės direktorius, klastodamas pridėtinės vertės mokesčio (toliau - PVM) sąskaitas – faktūras bei pateikdamas jose tikrovės neatitinkančią informaciją dėl parduodamų prekių kainos ir kiekio, apgaule įmonės naudai panaikina prievolę sumokėti tam tikrą PVM sumą į valstybės biudžetą.

Turtinės prievolės savo ar kitų naudai išvengimas apgaule – tai kaltininko ar kito asmens pareigos, kilusios iš delikto, sandorio ar kitu teisėtu pagrindu, nevykdymas ar tik dalinis vykdymas panaudojant apgaulę (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-19-942/2017*). Skirtingai nuo turtinės prievolės panaikinimo apgaule, šiuo atveju prievolė neišnyksta, tačiau jos įvykdymas yra apsunkintas arba neįmanomas. Tai reiškia, kad kaltininko tyčia padaryti nusikalstamą veiką gali susiformuoti ir po sandorio sudarymo. Tokiais atvejais apgaulė naudojama ne įtraukiant nukentėjusį į jam nenaudingą sandorį, o išvengiant būtinumo vykdyti savo pareigą. Turtinės prievolės išvengimas gali pasireikšti neteisėtai atsisakant vykdyti savo pareigą kreditoriui, sudarant situaciją, kai kreditorius negali civilinėmis teisinėmis priemonėmis atkurti savo pažeistos teisės arba toks pažeistų teisių gynimo būdas yra apsunkintas, pvz., tyčia tapus beturčiu, kad nebūtų į ką nukreipti reikalavimo, ir pan. (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.*

2K-224/2008). Baudžiamoji atsakomybė už prievolių išvengimą sietina su šių objektyvių požymių visuma: 1) turtinė prievolė nėra įvykdyta ir aplinkybės rodo, kad faktiškai be teisėto pagrindo yra atsisakyta ją vykdyti; 2) vengdamas prievolės kaltininkas panaudoja apgaulę; 3) kreditorius patiria turtinę žalą dėl prievolės neįvykdymo, be to, dėl panaudotos apgaulės praranda galimybę apginti savo teisę; 4) yra priežastinis negalėjimas arba apsunkinimo kompensuoti patirtą žalą ir apgaulės ryšys (*Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. IA-179/2008*). Pavyzdžiui, kaltininkas pagal paskolos sutartį trijų mėnesių laikotarpiui pasiskolina iš kaimynės 4 000 Eurų sumą būsto sąlygoms pagerinti, skolos grąžinimą garantuodamas nuosavybės teise jam priklausančiu butu (pateikdamas kaimynei kadastro duomenų bylos originalą). Negrąžinęs ankstesnės paskolos, iš tos pačios kaimynės kaltininkas pasiskolina dar 54 000 Eurų, skolos grąžinimą garantuodamas tuo pačiu nuosavybės teise jam priklausančiu butu. Kai paskolos grąžinimo terminas baigėsi, kaltininkas kreipėsi į valstybės įmonę Registrų centrą, kad gautų jam priklausančio buto kadastro duomenų bylos dublikatą, ir žinodamas, kad originalą turi kreditorė, šį butą padovanojo savo nepilnametei dukrai, o po kurio laiko, veikdamas per savo nepilnametę dukrą, butą pardavė tretiesiems asmenims, taip apgaule ir piktnaudžiaudamas kaimynės pasitikėjimu, norėdamas išvengti turtinės prievolės grąžinti paskolą, įgijo didelės 58 000 Eurų vertės svetimą turtą (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-224/2008*).

Aptarus visus alternatyvius sukčiavimo nusikalstamos veikos padarymo būdus, svarbu pabrėžti, jog analizuojant sukčiavimo socialiniuose tinkluose atvejus nacionalinėje teismų praktikoje, pastebėta, kad kaltininkai dažniausia kėsinaisi į nukentėjusiųjų asmenų negrynąsias pinigines lėšas esančias banko sąskaitoje, pavyzdžiui, talpindami tikrovės neatitinkančius skelbimus socialiniuose tinkluose apie parduodamas prekes ar teikiamas paslaugas, kaltininkai prašo į banko sąskaitą pervesti tam tikrą avansinį mokėjimą už būsimų paslaugų atlikimą arba visą mokesį už konkrečių prekių įsigijimą; apsimesdami paramos fondais kaltininkai nukreipia asmenis pervesti pinigines lėšas į banko sąskaitas, kurios neturi jokios sąsajos su tikrais paramos fondais ir pan. Pagal savo atliekamas funkcijas negryniesi pinigai (pinigai esantys banko sąskaitoje), niekuo nesiskiria nuo grynujų pinigų ir yra vienodai svarbūs šiuolaikinėje civilinėje teisėje kaip mokėjimo priemonė ir prievolių įvykdymo būdas (Jakutytė–Sungailienė, 2009, p. 222). Vis dėlto pastebima, kad negryniesi pinigai, kaip nusikalstamos veikos dalykas, vienais atvejais yra vertinami kaip turtas, o kitais atvejais – kaip turtinė teisė. Pavyzdžiui, vienoje byloje asmuo kaltinamas tuo, kad būdamas pavaldus įmonės direktoriui ir gavęs iš jo

prisijungimo prie įmonei priklausančios elektroninės bankininkystės paskyros duomenis, be direktoriaus žinios ir pritarimo, neteisėtai ir neatlygintinai pervedė pinigines lėšas į savo asmeninę banko sąskaitą. Šioje byloje kasacinis teismas konstatavo, kad tokia kaltinamojo padaryta veika vertintina kaip neteisėtas neatlygintinis svetimos turtinės teisės (negrynujų pinigų) įgijimas apgaule (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-375/2012*). Kitoje byloje, kuri taip pat susijusi su negrynujų pinigų pervedimu, asmuo buvo nuteistas už sukčiavimą apgaule įgyjant svetimą turtą, o ne turtinę teisę, dėl to, kad pasinaudodamas socialiniu tinklu *Facebook* apgaule suklaidino nukentėjusįjį, nurodydamas, jog už tam tikrą pinigų sumą parduoda mobilų ryšio telefoną, o nukentėjusiajam pervedus pinigus į kaltininko nurodytą banko sąskaitą, telefono žadėtu būdu neperdavė, kadangi net neketino jo parduoti (*Kauno apygardos teismo 2014 m. birželio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-501-290-2014*). Išanalizavus panašaus pobūdžio nacionalinių teismų praktiką, darytina išvada, kad tais atvejais, kai negrynieji pinigai pervedami iš vienos banko sąskaitos į kitą banko sąskaitą, prisijungiant prie elektroninės banko sistemos neturint jos teisėto savininko ar valdytojo sutikimo arba kitaip suklaidinant banko elektroninę sistemą, kaltininko veika kvalifikuotina kaip sukčiavimas apgaule įgyjant svetimą turtinę teisę (bei tam tikrais atvejais kaip sutaptis su kitomis Baudžiamojo kodekso specialiojoje dalyje įtvirtintomis nusikalstamomis veikomis). O tais atvejais, kai kaltininkas pasinaudodamas apgaule įtikina nukentėjusįjį savo noru pervesti negrynuosius pinigus iš jo asmeninės banko sąskaitos į kaltininko nurodytą banko sąskaitą, tokia veika kvalifikuotina kaip sukčiavimas apgaule įgyjant svetimą turtą. Taigi, darytina išvada, kad daugumai veikų, kai kaltininkai socialiniuose tinkluose skelbia tikrovės neatitinkančią informaciją ir nukentėjusieji savo noru perveda jiems negrynuosius pinigus į banko sąskaitas (už prekes, paramai ir pan.), turėtų būti taikomas požymis apgaule įgyjant svetimą turtą, o ne turtinę teisę. Be to, viešai prieinamoje teismų praktikoje nėra nei vieno atvejo, kad kaltininkas, pasinaudodamas socialiniais tinklais, išvengtų ar panaikintų turtinę prievolę.

Subjektyviai ši nusikalstama veika padaroma tik esant tiesioginei kaltininko tyčiai, t.y. kaltininkas suvokia, kad apgaule suklaidinęs nukentėjusįjį jis neteisėtai ir neatlygintinai, savo ar kitų naudai įgyja svetimą turtą ar turtinę teisę, išvengia ar panaikina turtinę prievolę, numato, kad dėl jo veiksmų nukentėjusysis patirs turtinę žalą, ir to nori bei siekia (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-112/2012*).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo nutartyse nuolat pabrėžia, kad konstatuojant sukčiavimo nusikalstamos veikos buvimą, būtina ne tik nustatyti vieną iš alternatyvių veikos padarymo požymių, t.y. svetimo turto ar turtinės teisės įgijimą, turtinės prievolės išvengimą ar panaikinimą, bet kartu ir tai, kad tokia veika buvo padaryta naudojant apgaulę (*Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-225-303/2019; 2K-319-693/2016*). Apgaulės panaudojimas prieš turto savininkus, teisėtus valdytojus, asmenis, kurių žinioje yra turtas, ar asmenis, turinčius teisę spręsti teisinį ginčą ir priimančius privalomai vykdytiną sprendimą, siekiant įgyti tokiu būdu turtą ar turtinę teisę yra esminis požymis, skiriantis sukčiavimą nuo kitų teisės pažeidimų, tarp jų ir nuo civilinio delikto ir darantis turto užvaldymą ar turtinės teisės įgijimą neteisėtą baudžiamąja teisine prasme (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-128-699/2017*). Apgaulė sukčiavimo atveju naudojama kaip turto užvaldymo, teisės į jį įgijimo ar prievolės išvengimo būdas (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-152-895/2019*). Asmuo gali būti suklaidinamas dėl bet kokių aplinkybių ar faktų, susijusių su turto, turtinės teisės perleidimu kaltininkui, arba kaltininko turtinės prievolės įvykdymu, tačiau kaltininko apgaulė turi būti esminė, t. y. turėti lemiamą įtaką asmens apsisprendimui minėtiems veiksams atlikti ar pripažinti kaltininko turtinių prievolių įvykdymą (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-322/2013*). Jei asmens suklaidinimas neturėjo lemiamos įtakos asmens apsisprendimui perduodant turtą ar turtinę teisę, tokia apgaulė nedaro veikos sukčiavimo nusikaltimu (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-152-895/2019*).

Be to, atskiriant sukčiavimą nuo civilinės teisės pažeidimo svarbu ne tik tai, kad nukentėjusiojo apsisprendimą nulemia kaltininko panaudota apgaulė, bet reikšmingas yra ir nukentėjusiojo atidas ir rūpestingo elgesio kriterijus, susijęs su nukentėjusio asmens savybėmis ir veiksmais. Vadovaujantis šiuo kriterijumi, naudojama apgaulė turi įveikti bent minimalius protingo civilinių teisinių santykių dalyvio elgesio lygį. Sukčiavimu paprastai nepripažįstami tokie atvejai, kai asmuo elgiasi itin nerūpestingai, pavyzdžiui, savo turtą perleidžia kaltininkui naiviai pasikliaudamas jo geranoriškumu, nors tam nėra pagrindo ar logiško paaiškinimo (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-152-895/2019*). Nagrinėjamos temos kontekste šis nukentėjusio asmens atidumo ir rūpestingumo kriterijus yra ypatingai svarbus, kadangi socialiniuose tinkluose rizika susidurti su virtualioje erdvėje veikiančiais sukčiais yra daug didesnė, nei realiame gyvenime. Neretai socialinių tinklų vartotojai savo elgesiu

patys sudaro palankias sąlygas sukčių veiklai ir tampa potencialiomis aukomis. Pavyzdžiui, dažnai asmenys apie tam tikros socialiniame tinkle *Facebook* veikiančios parduotuvės patikimumą sprendžia vien iš šių parduotuvę stebinčių sekėjų skaičiaus (kuo sekėjų daugiau – tuo parduotuvė patikimesnė?) ir net nesivargina pasidomėti atsiliepimais apie šios parduotuvės veiklą, kurie dažnai yra laisvai prieinami, o susigundę žemomis kainomis ir žadama gera prekių kokybę, skuba pervesti pinigus į nurodytas banko sąskaitas, tačiau ne visada prekės pasiekia savo pirkėjus ir apie tai dažnu atveju yra pranešame jau minėtuose atsiliepimuose. Nors teismų praktikos sukčiavimo socialiniuose tinkluose bylose nėra daug, vis dėlto, manytina, kad teismas kiekvieną kartą turėtų išsiaiškinti, ar nukentėjusiojo elgesys buvo pakankamai rūpestingas, ar jis naiviai, neturėdamas jokio pagrindo, pasikloviė kaltininko geranoriškumu ir tikėjo kiekvienu jo pažadu.

Analizuojant nacionalinę teismų praktiką sukčiavimo bylose, galima pastebėti, jog apgaulė gali pasireikšti įvairiais veiksmais: dokumentų klastojimu, tikrovės neatitinkančių faktų pateikimu turto savininkui ir pan. Apgaulė taip pat gali pasireikšti ir nukentėjusiojo suklaudinimu dėl kaltininko ketinimų vykdyti susitarimą, vienas iš tokio suklaudinimo būdų – piktnaudžiavimas pasitikėjimu. Pažymėtina, kad piktnaudžiavimas pasitikėjimu nėra savarankiškas sukčiavimo požymis, o tik vienas iš apgaulės būdų, naudojamų siekiant įgyti turtą. Piktnaudžiavimas pasitikėjimu yra tada, kai kaltininkas Baudžiamojo kodekso 182 straipsnyje numatytas veikas padaro piktnaudžiaudamas tarp jo ir turto savininko, valdytojo ar asmens, kurio žinioje yra turtas, susiklosčiusiais asmeniniais, tarnybiniais ar kitokiais tarpusavio ryšiais, sudarančiais tarpusavio pasitikėjimo pagrindą. Piktnaudžiavimas pasitikėjimu yra ir tada, kai viena šalis, įgijusi kitos šalies pasitikėjimą, įtikina ją suteikti atlygintą materialinę pagalbą. Kita šalis, suklaidinta dėl kaltininko ketinimų, perduoda turtą, tikėdamasi, kad vėliau atgaus analogišką materialinį atlygį, tačiau kadangi kita šalis to daryti nesiruošia, ji patiria materialų nuostolį, kurio atlyginimas civilinėje teisėje numatytais priemonėmis yra pasunkintas. Turto savininkas ar valdytojas gali būti suklaidinamas dėl kaltininko ketinimų įvairiais būdais, tačiau visų jų esmė – pasunkinti asmens, užvaldžiusio turtą, nustatymą arba padaryti problemišką pažeistos teisės atkūrimą (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-202-696/2016*).

Puikus piktnaudžiavimo pasitikėjimu pavyzdys, kuris aktualus sukčiavimo socialiniuose tinkluose temos analizei, yra JAV kompanijos, teikiančios pasaulines vaizdo formato internetu paslaugas, *Netflix* sukurtas dokumentinis filmas „The Tinder Swindler“. Kino juostoje pasakojama apie vyrą, kuris pasinaudodamas pažinčių programėle *Tinder*,

iš moterų išsiviliojo milijonus JAV dolerių ir jų sąskaita gyveno išties prašmatnų gyvenimą. Shimon Hayut, socialiniame tinkle pasivadinęs Simonu Levievu, veikė pagal iš anksto apgalvotą strategiją. Nuolatinės kelionės, prabangūs automobiliai, privatus lėktuvas, brangūs aksesuarai ir vardiniai rūbai – mažiausia dalis to, ką vyras demonstravo savo socialiniuose tinkluose, kad pelnytų vienišų moterų dėmesį. Ir jam tai puikiai pavykdavo. Užmezgęs santykius per atstumą ir įgaudamas moterų pasitikėjimą, jis išprašydavo iš jų tūkstančius dolerių, kurie neva buvo reikalingi, siekiant išvengti su verslu susijusių pavojų. Anot dokumentikos herojų, jis pats visą laiką „keliaudavo darbo reikalais“ ir prabangiai gyveno savo ankstesnių aukų sąskaita (Pasaulį sudrebinusioje *Netflix* dokumentikoje..., 2022). Dėl S. Levievo nerūpestingo gyvenimo būdo moterų kreditiniai įsiskolinimai augo, tačiau iš vyro jos gaudavo tik pažadus, kad grąžins pinigus, nors iš tikrųjų, to daryti jis neketino. Deja, bet šis pavyzdys nėra vien tik kino režisieriaus iliuzija, kadangi tokio pobūdžio apgaulės aukomis socialiniuose tinkluose gali tapti kiekvienas jos vartotojas.

Sukčiavimo nusikalstamos veikos subjektu, vadovaujantis Baudžiamojo kodekso 13 straipsnio 1 dalies nuostata, yra fizinis asmuo, kuriam iki nusikaltimo ar baudžiamojo nusizengimo padarymo buvo suėję šešiolika metų, o už paprastą bei kvalifikuotą sukčiavimą, įtvirtintą Baudžiamojo kodekso 182 straipsnio 1 ir 2 dalyse, atsako ir juridinis asmuo.

Taigi, išanalizavus sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėties požymius, galima teigti, kad sukčiavimas socialiniuose tinkluose neturi būti vertinamas kaip atskira nusikalstama veika ir kvalifikuojamas pagal atskirą baudžiamojo įstatymo straipsnį, o turi būti suprantamas kaip viena iš sukčiavimo rūšių. Sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtį apibūdina veika, padariniai ir priežastinis ryšys tarp veikos ir padarinių, bei veikos padarymo būdas. Šios nusikalstamos veikos padarymo vieta yra fakultatyvus požymis ir nedaro įtakos veikos kvalifikavimui, o sukčiavimo socialiniuose tinkluose, kaip sukčiavimo rūšies, pavadinimas, jau suponuoja tai, kad kaltininkas savo veiką didžiąja dalimi vykdo būtent socialinių tinklų platformose, tačiau tai nekeičia šios nusikalstamos veikos esmės ir pavojingumo. Sukčiavimo socialiniuose tinkluose veikos objektu yra svetimas turtas, objektyviai ši veika dažniausiai pasireiškia vienu iš sukčiavimo alternatyvių požymių – neteisėtu svetimo turto įgijimu, kuris, kaip ir sukčiavimo atveju, būtinai turi būti sąlygojamas kaltininko panaudota apgaule prieš nukentėjusįjį. Svarbu pabrėžti ir tai, kad sukčiavimas socialiniuose tinkluose, kaip ir sukčiavimas plačiąja prasme, gali pasireikšti įvairiais veikimo mechanizmais, todėl šios analizės kontekste

svarbu apžvelgti visus jau egzistuojančius sukčių veikimo būdus, kad sumažinti riziką tapti jų aukomis.

2.2. Sukčiavimo socialiniuose tinkluose būdai

Vadovaujantis Informatikos ir ryšių departamento pateiktais statistiniais duomenimis, Lietuvoje 2021 metais pagal Baudžiamojo kodekso 182 straipsnį užregistruotos 3278 nusikalstamos veikos (nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai). Iš jų ištirta – 1516 nusikalstamų veikų, perduotos teismui 1422 nusikalstamos veikos, o 988 nusikalstamų veikų tyrimai dėl skirtingų priežasčių buvo nutraukti (Duomenys apie nusikalstamas veikas ..., 2022). Lyginant pateiktus duomenis su 2020 metų ir ankstesniais duomenimis, pastebimas šios nusikalstamos veikos skaičiaus nuolatinis augimas. Pabrėžtina ir tai, kad tyrimas dėl sukčiavimo pagrindinės sudėties bei sukčiavimo baudžiamojo nusižengimo pradedamas tik gavus nukentėjusiojo asmens skundą, jo teisėto atstovo pareiškimą ar prokuroro reikalavimu, o tai tiesiogiai suponuoja tai, kad šios nusikalstamos veikos latentškumas yra didesnis nei kitų, viešajam kaltinimui priskiriamų nusikalstamų veikų. Sukčiavimo vykdymas virtualiuose socialiniuose tinkluose, manytina, dar labiau padidina šios nusikalstamos veikos latentškumą, kadangi dažnu atveju aukomis tapę asmenys net nesuvokia, jog buvo apgauti, kas savaime reiškia, kad apie sukčiavimo atvejį nepranešama teisėsaugos institucijoms ir tokios veikos neatsispindi bendroje statistikoje.

Sukčiavimas, vykdomas socialiniuose tinkluose, yra pakankamai naujas šios veikos padarymo būdas, kadangi jo atsiradimas yra tiesiogiai susijęs su socialinių tinklų įsiviešpatavimu visuomenėje. Vis dėlto, nors socialinių tinklų era skaičiuoja savo pirmuosius dešimtmečius, virtualioje erdvėje atsiranda vis daugiau nusikalstamą gyvenimo būdą propaguojančių asmenų neteisėto pasipelnymo alternatyvų. Siekiant informuoti visuomenę apie kylančias grėsmes socialiniuose tinkluose bei visapusiškai išanalizuoti sukčiavimo socialiniuose tinkluose baudžiamąjį teisinį vertinimą, būtina aptarti kiekvieną iš galimų sukčiavimo socialiniuose tinkluose būdų bei tokių veikų kvalifikavimą teismų praktikoje arba teoriniame lygmenyje².

Didžiausią teisėsaugos dėmesį ir tuo pačiu metu visuomenės susirūpinimą keliantis sukčių veikimo būdas virtualiuose socialiniuose tinkluose – apgaulingas pirkimas –

² Kadangi sukčiavimo socialiniuose tinkluose latentškumas yra didelis, ir ne visais atvejais aukos suvokia, kad tapo sukčių aukomis, bylos dėl tam tikrų sukčiavimo virtualioje bendruomenėje būdų nepasiekia teismo nagrinėjo, kas savaime suponuoja tai, kad teismų praktikos dėl tokio veikos padarymo būdo nėra ir jos kvalifikavimas išlieka tik teoriniame, tačiau ne praktiniame lygmenyje.

pardavimas. Socialinių tinklų platybėse galima rasti ne vieną skelbimą, siūlantį pigiau rinkos kainos įsigyti tam tikrus vardinius drabužius, išmaniuosius įrenginius, alkoholinius gėrimus ir kitus, vartotojų dėmesį pritraukiančius daiktus. Nuspėti, ar kitapus monitoriaus daiktus nori parduoti sukčius, ar sąžiningas pardavėjas, iš pirmo žvilgsnio neįmanoma. Susisiekus su pardavėju, pradedamas įprastas bendravimas, susitariama dėl prekės kainos ir apmokėjimo būdo – negrynųjų pinigų pervedimo į pardavėjo nurodytą banko sąskaitą, kadangi taip visas procesas būna greitesnis ir patogesnis, tačiau, po bankinio pavedimo atlikimo – pardavėjas dingsta (pavyzdžiui, Kauno apygardos teismo 2014 m. gegužės 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-374-238-2014; Vilniaus miesto apylinkės teismo 2017 m. balandžio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-88-827/2017). Tai standartinė ir paprasčiausia sukčių veikimo schema, kadangi pasinaudojus socialiniais tinklais galima lengvai suklastoti savo tapatybę, kad nukentėjęs asmuo net nesuvoktų su kokios lyties atstovu jis bendrauja ir tariasi dėl prekės įgijimo, o bankinis negrynųjų pinigų pavedimas ne visuomet yra atliekamas į kaltininko asmeninę banko sąskaitą. Pasitaiko ir tokių atvejų, kai pardavėjas (kaltininkas) pats susisieikia su potencialiu pirkėju ir apgaule įtikina, kad turi pirkėjo ieškomą prekę. Teismų praktikoje galima rasti ne vieną panašų sukčių veikimo būdą, pavyzdžiui, 2020 metais Klaipėdos apylinkės teismas pripažino kaltu asmenį dėl net kelių tokio pobūdžio nusikalstamų veikų padarymo, o būtent, kaltininkas vardu R. Ž., socialiniuose tinkluose pasivadinęs Ramas Donata, Skuodo Autodalys, Deta Lynas, Ramu Nelis ir pan., veikdamas pagal iš anksto apgalvotą schemą, internete ieškojo žmonių, kurie skelbėsi, kad jiems reikalingos automobilių detalės, savo iniciatyva susisiekdavo su jais, pranešdavo, kad turi reikiamą detalę, jeigu reikėdavo, internete rasdavo ir išsiųsdavo pirkėjui detalės nuotraukas, bei pasiūlydavo prekę pirkti pigiau. Nukentėjusieji, suklaidinti R. Ž. prasimanymais apie turimą automobilio detalę, sutardavo dėl prekės apmokėjimo ir perdavimo būdo. Atlikus negrynųjų pinigų pavedimą į kaltininko nurodytą banko sąskaitą, nukentėjusiesiems dar kelias dienas buvo žadama, kad greitai metu prekės pasieks pirkėją, tačiau po kurio laiko kaltininkas socialiniuose tinkluose užblokuodavo nukentėjusiuosius, o galiausiai ištrindavo ir suklastotą, nusikalstamų veikų vykdymui skirtą, paskyrą. Dalį apgaulės būdu įgytų piniginių lėšų R. Ž. spėjo išnaudoti ar išsigryninti, o dalis pinigų liko banko sąskaitoje. Teismo vertimu, R. Ž. veikos kvalifikavimas priklauso nuo to, ar kaltininkas spėjo pasinaudoti nukentėjusiųjų jam pervestais negrynaisiais pinigais, ar ne, o būtent: jeigu kaltininkas spėjo pasinaudoti nukentėjusiojo jam pervestais negrynaisiais pinigais (išsigryninti, pervesti tretiesiems asmenims ar išnaudoti internete įvairių paslaugų įsigijimui), tuomet veika kvalifikuojama kaip užbaigtas sukčiavimas, t.y. pagal

Baudžiamojo kodekso 182 straipsnio atitinkamą dalį, priklausomai nuo pasisavintų piniginių lėšų vertės; tuo tarpu, jei kaltininkas nespėjo pasinaudoti į jo banko sąskaitą pervestomis lėšomis, veika kvalifikuojama pagal Baudžiamojo kodekso 22 straipsnio 1 dalį ir 182 straipsnio atitinkamą dalį, kaip pasikėsinimas atlikti sukčiavimo nusikalstamą veiką (*Klaipėdos apylinkės teismo 2020 m. birželio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-306-729/2020*).

Taip pat pastebimas ir naujas, kiek neįprastas sukčiavimo socialiniuose tinkluose būdas, kuomet pagal skelbimą suradus patikusį daiktą, susisiekiama su jo pardavėju, tačiau šiuo atveju sukčių taikinys yra nebe nukentėjusiųjų negrynieji pinigai, tačiau konkrečios parduodamos prekės. Susitarus dėl prekės kainos, nuotraukų redagavimo programos pagalba suklastojama bankinio pavedimo išrašo kopija, kuri išsiunčiama pardavėjui kaip įrodymas už tariamai apmokėtą prekę. Paprastai, kaip apsidraudimas, nurodoma, kad bankinis pavedimas buvo atliktas iš kito banko ir pinigai į aukos banko sąskaitą įkris sekančią dieną, o įsigyjamos prekės skubiai reikia jau šiandien. Aukos, suklaidintos suklastotu bankinio pavedimo kopijos išrašu, patiki sukčių melu ir perduoda nepažįstamiems asmenims savo turtą, tačiau, nei sekančią, nei kurią nors kitą dieną pinigai už parduotą prekę jų banko sąskaitos nepasiekia (Policijos pareigūnai įspėja: parduodami daiktą ..., 2019). Įprastai tokių sukčiavimų objektais tampa smulkesni daiktai – mobilieji telefonai, kompiuteriai, smulkios automobilio detalės ir pan., o kaltininkų veika kvalifikuojama pagal Baudžiamojo kodekso 182 straipsnio 1 arba 3 dalį. Be to, išanalizavus teismų praktiką panašaus pobūdžio bylose, manytina, kad už bankinio pavedimo išrašo kopijos klastojimą kaltininkui taip pat turėtų būti taikoma atsakomybė pagal Baudžiamojo kodekso 300 straipsnio 1 dalį (pavyzdžiui, Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. lapkričio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1762-276/2016). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad dokumento suklastojimas – tai veiksmai, kuriais sukuriamas dokumento netikrumas arba jo turinio neteisingumas. Dokumentai klastojami įrašant melagingą informaciją, padirbant parašą ar antspaudą, pašalinant tikro dokumento teksto dalį, perklijuojant nuotrauką ir pan. (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-92-648/2019*). Šiuo atveju, kaltininkas veikia tiesiogine tyčia, kadangi suvokia, jog redaguodamas bankinio pavedimo išrašo kopiją ir joje įrašydamas tikrovės neatitinkančius duomenis, kurie yra būtini siekiant suklaidinti auką, klastoja tikrą dokumentą ir nori taip veikti. Dokumento klastojimui kaltininkai dažniausiai pasirenka prieš tai įvykdyto bankinio pavedimo išrašo kopiją, kompiuterinės įrangos pagalba pašalina būtinus pakeisti mokėjimo duomenis bei pakeičia juos nukentėjusiojo pateiktais

duomenimis. Šis suklastotas dokumentas savaime neturi jokios juridinės galios, kadangi banko darbuotojai lengvai gali patikrinti, ar buvo atliekama konkreti finansinė operacija, tačiau būtent šis suklastotas dokumentas yra esminė aplinkybė, dėl kurios nukentėjusysis sutinka perduoti savo turtą nepažįstamam asmeniui. Vis dėlto, manytina, kad aprašytą nusikalstamą veiką kaltininkas turėtų būti patrauktas atsakomybėn tik pagal Baudžiamojo kodekso 182 straipsnio atitinkamą dalį, kaip sukčiavimas įgyjant svetimą turtą, nekvalifikuojant papildomai kaltininko veiksmų pagal Baudžiamojo kodekso 300 straipsnį, kadangi tokie kaltininko veiksmai traktuotini kaip sukčiavimo padarymo būdas, o ne dviejų nusikalstamų veikų sutaptis.

Be jau aptartų apgaulingus pirkimus – pardavimus vykdančių sukčių veikimo schemų, egzistuoja dar viena tokio sukčiavimo būdo atmaina. Plačiau šį veikimo mechanizmą savo internetiniame tinklapyje aprašo Lietuvos Policija: įdėjus skelbimą, tariamai pirkti daiktus norintys sukčiai su pardavėjais visada susisiekiama per įvairias bendravimo programėles – *Viber, Skype, Messenger, Snapchat, Whatsapp* ir pan., susitaria dėl kainos ir pasiūlo patys užsakyti kurjerį, kuris paimtų daiktą iš pardavėjo namų. Mažesne rūpesčių našta susigundžiusiems pardavėjams atsiunčiama suklastota populiarių platformų nuoroda, o šie suveda prašomą asmeninę informaciją – vardą, pavardę, adresą, banko kortelės numerį ir kita. Be to, prašoma 1 Euro depozito, kuris, kaip teigiama, nebūtų grąžinamas, jei atvykęs kurjeris nieko nerastų namuose. Vos paspaudus „Sutinku“, visi žmogaus duomenys nukeliauja į sukčių rankas. Pastarieji, naudodami gautus duomenis, užsisako prekių iš užsienio elektroninių parduotuvių, o žmogus gauna prašymą patvirtinti mokėjimą – galvodamas, kad patvirtina operaciją dėl 1 Euro depozito, nors iš tikrųjų apmoka sukčių vykdomą pirkimą. Įvykdžius nusikalstamą veiką, nuorodos iš karto panaikinamos. Policijos pareigūnai įtaria, kad tokias nusikalstamas veikas vykdo asmenys iš užsienio (rytų) valstybių (Policijos pareigūnai ragina saugotis naujo ..., 2021). Vadovaujantis baudžiamuoju įstatymu, tokia kaltininkų veika turėtų būti kvalifikuojama kaip sukčiavimas apgaule įgyjant svetimą turtą ir užtraukti baudžiamąją atsakomybę pagal Baudžiamojo kodekso 182 straipsnio atitinkamą dalį. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kaltininkas ne tik suklaidina nukentėjusį asmenį fiktyviu prekių pirkimu, tačiau taip pat neteisėtai panaudoja svetimos elektroninės mokėjimo priemonės duomenis tam, kad įvykdytų savo nusikalstamą sumanymą. Tokie veiksmai taip pat turėtų užtraukti baudžiamąją atsakomybę pagal Baudžiamojo kodekso 215 straipsnį, kadangi tam tikrais atvejais, pirkimo iš užsienio valstybių internetinių parduotuvių, tokių kaip *AliExpress.com, Shein.com* ir pan., įvykdymui pakanka įvesti banko mokėjimo kortelės savininko vardą ir pavardę, kortelės numerį, galiojimo datą bei trijų skaitmenų CVV

kodą, o tai reiškia, kad kaltininkas gali pasinaudoti svetima banko kortele (elektronine mokėjimo priemone) finansinei operacijai atlikti vien tik žinodamas reikiamus jos duomenis, tačiau negaudamas jokio elektroninės mokėjimo priemonės savininko patvirtinimo. Taigi, manytina, tokie kaltininko veiksmai turėtų būti kvalifikuojami pagal Baudžiamojo kodekso 182 straipsnio atitinkamą dalį, kaip sukčiavimas apgaule įgyjant svetimą turtinę teisę bei pagal 215 straipsnio 1 dalį, kaip neteisėtas finansinės operacijos atlikimas svetima elektronine mokėjimo priemone.

Akivaizdu, kad žmonės, norėdami įsigyti prekes ne oficialiose elektroninėse parduotuvėse, o iš jiems nepažįstamų asmenų socialiniuose tinkluose, labai rizikuoja pakliūti į sukčių rankas. Ne mažiau rizikinga yra ir būti pardavėju socialiniuose tinkluose, kadangi sukčiai atranda vis naujus būdus kaip pasipelnyti kito asmens sąskaita. Atvejų, kaip sukčiaujama socialiniuose tinkluose pasinaudojant pirkimo – pardavimo priedanga, yra be galo daug, kadangi nustojus veikti vienai schemai, sugalvojama kita. Kartais iš naivių pirkėjų sukčiai pasityčioja ir vietoj įsigyjamos prekės į siuntinio dėžę įdeda akmenis ar kitus beverčius daiktus, kad pirkėjai ne iš karto suvoktų, kad yra apgauti, o sukčius turėtų laiko „užmaskuoti“ nusikalstamos veikos pėdsakus. Vis dėlto, tai ne vienintelis sukčiavimo socialiniuose tinkluose būdas.

Socialinių tinklų vartotojų susirūpinimą kelia ir sparčiai populiarėjanti apgavystė butų nuomos ir pardavimo rinkoje. Sukčiai, tariami buto savininkai, žmonėms sukuria istoriją, kad savininkas yra išvykęs į užsienį arba buto paklausa yra labai didelė, todėl reikėtų jį rezervuoti. Tokiais atvejais dažniausiai yra atsiunčiama banko sąskaita, priklausanti trečiajam asmeniui, kad nebūtų aišku, kas iš tikrųjų tuos pinigus gauna, ir pasiūloma sumokėti avansinį mokėjimą, kad užtikrinti buto rezervaciją. Patiklūs žmonės sumoka rezervacijos mokesį, po ko tariami buto savininkai pradingsta (Netapkite sukčių aukomis ..., 2021). Tokiu atveju susigrąžinti savo pinigus būna labai sudėtinga, o rasti sukčių, kuris apgaule išsiviliojo pinigus – dar sudėtingiau. Vis dėlto, tokie kaltininko veiksmai turėtų būti kvalifikuojami pagal Baudžiamojo kodekso 182 straipsnio atitinkamą dalį, kaip sukčiavimas apgaule įgyjant svetimą turtą.

Kitas, ne mažesnę grėsmę keliantis sukčiavimo socialiniuose tinkluose būdas – pranešimai apie konkursų laimėjimus, paveldėjimus ir pan. Pavyzdžiui, socialiniuose tinkluose sukuriamos paskyros, analogiškos jau egzistuojančioms įmonių ar įstaigų paskyroms ir jose skelbiama apie neva vykstančias įvairias akcijas, konkursus, bei siūloma laimėti įvairaus spektro prekių ar paslaugų – poilsinės kelionės, vardiniai rūbai, piniginės lėšos, išmanieji įrenginiai, dovanų čekiai ir pan. Įprastai konkurso dalyvavimo sąlygos būna labai paprastos ir aiškios kiekvienam – paspausk „Patinka“, pažymėk draugą

ir pasidalink šiuo įrašu savo asmeninėje paskyroje. Po kurio laiko asmenys per *Messenger* programėlę gauna pranešimus, kad yra konkurso nugalėtojai, o norėdami atsiimti prizą turi paspausti atsiųstą nuorodą ir užsiregistruoti. Atsiųstoje registracijos formoje prašoma pateikti vardą, pavardę ir banko kortelės duomenis, o tai padarius – sukčiai pasinaudoja svetimos banko kortelės duomenimis ir pasisavina joje esančias pinigų lėšas (Klaipėdos policijos pareigūnai įspėja saugotis ..., 2021). Panašus sukčių elgesio modelis būdingas ir pranešimų apie paveldėtą turtą atveju. Su potencialia auka nusikalstamo gyvenimo atstovas susisiekiama per neseniai sukurtą socialinio tinklo paskyrą ir praneša, kad yra kokios nors tolimosios valstybės turtuolis, kuris serga nepagydoma liga ir nori, kad visus jo turtus paveldėtų būtent tas asmuo. Tokie pranešimai dažniausiai būna parašyti lietuvių kalba, tačiau juose lengvai galima pastebėti daug gramatinių klaidų. Dažniausiai tokius pranešimus gavę socialinių tinklų vartotojai nutraukia bendravimą su nepažįstamuoju arba užblokuoja jo paskyrą, tačiau, manytina, susigundžius pasiūlymų ir sutikus priimti palikimą, sukčius paprašytą auką pateikti jo asmeninius duomenis tariamam piniginių lėšų pavedimui atlikti ir pasisavintų asmens sąskaitoje esančias pinigines lėšas arba jų dalį. Manytina, kad tokie kaltininko veiksmai galėtų būti kvalifikuojami pagal Baudžiamojo kodekso 182 straipsnio atitinkamą dalį, kadangi kaip ir prieš tai aptartu apgaulingo pirkimo – pardavimo atveju, kaltininkas apgaulės būdu įgyja svetimą turtinę teisę ir gali savo nuožiūra, be savininko sutikimo, disponuoti nukentėjusiojo asmens banko sąskaitoje esančiomis pinigėmis lėšomis.

Dar vienas sukčiavimo socialiniuose tinkluose būdas – pasiūlymai greitai ir lengvai užsidirbti. Šiuo atveju sukčiai socialiniuose tinkluose patalpina skelbimą, kad siūlo papildomai užsidirbti net neišeinant iš namų. Susisiekus su skelbimo autoriumi sužinoma, kad darbas yra labai paprastas, tereikia iš savo asmeninės banko sąskaitos, į kurią bus pervedami negrynieji pinigai, atlikti mokėjimo pavedimus į nurodytą banko sąskaitą, sau kaip uždarbį pasiliekančią sutartą procentą nuo gautos sumos. Sutikus su darbo pasiūlymu, socialinių tinklų vartotojas pasidalina su skelbimo autoriumi savo banko sąskaitos numeriu. Tačiau po kurio laiko išaiškėja, kad užsidirbti nusprendęs asmuo tampa ne tik nusikalstamo sumanymo auka, bet ir įtariamuoju, kadangi būtent į jo banko sąskaitą tretieji asmenys pervedė negrynuosius pinigus už tariamai įsigyjamas prekes ir paslaugas, kurių pardavimu užsiima aukai darbą pasiūlęs asmuo (Nelegalus ir lengvas uždarbis ..., 2021). Iš esmės, šis sukčiavimo socialiniuose tinkluose būdas yra tiesiogiai susijęs su kitais sukčiavimo socialiniuose tinkluose būdais, tokiais kaip: apgaulingas pirkimas – pardavimas; tariama buto nuoma ir t.t. Manytina, kad kaltininkų, kurie apgaule įtikino savo aukas jiems nežinant tapti nusikalstamo sumanymo dalimi, veika konkrečiu atveju

turėtų būti kvalifikuojama kaip sukčiavimas apgaule įgyjant svetimą turtą veikiant per tarpininką. Tuo tarpu aukomis tapę asmenys, kurie nieko nežinojo apie kaltininko nusikalstamą sumanymą, turėtų būti atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės.

Tęsiant sukčiavimo socialiniuose tinkluose būdų aptarimą, verta iš naujo atkreipti dėmesį į piktnaudžiavimo pasitikėjimu problematiką, kadangi socialiniai tinklai yra geriausia vieta vykdyti taip vadinamą „romantinį“ sukčiavimą. Pagrindė tokiam sukčiavimui aukų ieškoma pažinčių interneto svetainėse, tačiau neretai kontaktui užmegzti taip pat gali būti naudojami ir socialiniai tinklai. Jau anksčiau šiame rašto darbe buvo aptartas puikus romantinio sukčiavimo socialiniuose tinkluose pavyzdys, kurį perteikė dokumentinio filmo „The Tinder Swindler“ kūrėjai. Pastaraisiais metais Lietuvos žiniasklaidoje taip pat buvo aprašomos net kelio romantinio sukčiavimo istorijos, pavyzdžiui, apie garsiu krepšininku apsimitinęjusį vyrą, kuris įgijęs jaunų moterų pasitikėjimą išsiviliodavo iš jų tūkstančius eurų, arba apie jauną vyrą, kuris socialiniuose tinkluose kūrė netikras merginų anketas bei mezgė pažintis su vyrais ir išviliodavo svetimus prisijungimo prie elektroninės bankininkystės duomenis bei pasisavindavo banko sąskaitose esančius turtus. Lietuvos bankų asociacijos duomenimis, romantinio sukčiavimo nuostoliai Lietuvoje pernai išaugo 44 procentais ir tai – vienas sparčiausiai populiarėjančių sukčiavimo būdų. Pagal žalos mastą romantiniai sukčiai jau aplenkė taip vadinamus telefoninius sukčius. Situaciją sunkina dar ir tai, kad nusikaltėliai neretai veikia iš užsienio valstybių, dėl ko sumažėja galimybė susigrąžinti prarastas lėšas, be to, aukos ne iškart supranta patekusios į pinkles arba gėdijasi savo patirtimi pasidalinti su artimaisiais ir specialistais („Tinder Swindler“ problema aktuali ir Lietuvoje ..., 2022). Pagrindinis sukčių tikslas tokio pobūdžio nusikalstamosiose veikose – visomis įmanomomis priemonėmis pelnyti aukos pasitikėjimą bei išsivilioti kuo didesnius turtus. Nacionalinių teismų praktikoje tokio pobūdžio kaltininko veiksmai, kai pasisavinto turto vertė viršija bent 3 MGL sumą, yra kvalifikuojami pagal Baudžiamojo kodekso 182 straipsnio atitinkamą dalį, kaip sukčiavimas apgaule įgyjant svetimą turtą. Sukčiavimu apgaule įgyjant svetimą turtą pripažįstami ir tokie atvejai, kai kaltininkas neteisėtai prisijungia prie kito asmens socialinio tinklo paskyros ir apsimesdamas tuo asmeniu apgaulės būdu išsivilioja negrynuosius pinigus iš to asmens pasitikinčių draugų bei pažįstamų (*Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1366-865/2011*).

Į socialinius tinklus persikelia ne tik sukčiai pirkėjai – pardavėjai ar romantikai, tačiau ir burtininkų ar magų paslaugas siūlantys veikėjai. Dar 2017 metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad tokių paslaugų teikimas kaip veiklos rūšis Lietuvos

Respublikoje įstatymų nėra uždraustas, o vien tik su magija susijusių paslaugų teikimo faktas savaime nesudaro pagrindo tokios veikos laikyti sukčiavimu, nes objektyviai numatyti tokių paslaugų pageidaujamo rezultato negalima. Tačiau ši veikla, kaip ir kitų rūšių veikla, įstatymų ribojama, jei ji vykdoma nesąžiningai. Tokių veikų pavojingumas yra didesnis, kai kaltininkas manipuliuoja žmogaus sąmone, jam įteigdamas grėsmių buvimą gyvybei, sveikatai ar turtui. Kaltininkui siekiant naudos, šitokiu manipuliavimu lengviau paveikti nukentėjusį, kad jis sudarytų jam nenaudingą sandorį; manipuliavimas grėsmėmis nukentėjusiajam asmeniui apsunkina jo pažeistų teisių ir teisėtų interesų gynimą (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-41-511/2017*). Šiuo metu magiškų paslaugų reklamos socialiniuose tinkluose pasirodo vis rečiau, tačiau, manytina, grėsmė tapti nuotoliniu būdu veikiančio tariamo burtininko auka vis dar yra. Socialiniuose tinkluose veikiančios sukčios iš esmės niekuo nesiskiria nuo gyvai su klientais bendraujančių sukčių – burtininkų, kurie visais būdais bando išsivilioti iš savo klientų turtus, tik šiuo atveju viskas vyksta virtualioje erdvėje, o nurodytą atlygį už savo paslaugas sukčios gauna ne grynaisias pinigais, o bankiniu pavedimu. Vadovaujantis nuosekliai formuojama teismų praktika tokio pobūdžio bylose, apgaulingas svetimo turto įgijimas nesąžiningai teikiant su magija susijusias paslaugas, užtraukia baudžiamąją atsakomybę pagal Baudžiamojo kodekso 182 straipsnį.

Kitas sukčiavimo socialiniuose tinkluose būdas, ypatingai aktualus šių dienų kontekste, yra susijęs su apsimitimu paramos fondais ar paramas renkančiomis organizacijomis. Prasidėjus kariniams veiksmais Ukrainos teritorijoje, Lietuvos gyventojai neliko abejingi susiklosčiusiai situacijai ir pradėjo aktyviai aukoti pinigus paramos fondams bei organizacijoms, teikiančioms paramą Ukrainos gyventojams ir kariams. Tačiau ir šiuo neįprastu laikotarpiu, sukčios surado būdus, kaip pasipelnyti geradarių tautiečių sąskaitą. Lietuvos Policija nepraėjus savaitei po karo Ukrainoje pradžios, savo internetiniame tinklalapyje patalpino informaciją, jog sukčios patikimo paramos fondo vardu, tačiau nurodydami klaidingą banko sąskaitą, socialiniuose tinkluose dalijasi įrašais įvairiose grupėse bei ragina pervesti paramą į jų nurodytą banko sąskaitą (*Parama Ukrainai: į ką atkreipti dėmesį ...*, 2022). Manytina, kad tokie veiksmai taip pat turėtų būti traktuojami kaip sukčiavimas apgaule įgyjant svetimą turtą, o kaltininkai patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal Baudžiamojo kodekso 182 straipsnį.

Taigi, akivaizdu, kad sukčiavimo socialiniuose tinkluose būdų yra labai įvairių ir juos visus identifikuoti neįmanoma, kadangi kiekvieną dieną sukčios sugalvoja naujus

sukčiavimo virtualioje erdvėje modelius ir ieško naujų aukų. Vis dėlto, aptarus dažniausiai pastaraisiais metais pasitaikančius sukčiavimo socialiniuose tinkluose būdus, galima dar kartą patvirtinti, jog sukčiavimas socialiniuose tinkluose nėra atskira nusikalstama veika, o tik sukonkretinta sukčiavimo nusikalstamos veikos padarymo vieta (erdvė), kadangi kaltininkų tokio pobūdžio veika visais atvejais užtraukia baudžiamąją atsakomybę pagal Baudžiamojo kodekso 182 straipsnį. Pažymėtina, kad internetiniai (kibernetiniai) nusikaltimai šiuo metu kelia didelį teisėsaugos institucijų susirūpinimą ir bendradarbiaujant su kitomis institucijomis imtasi visų įmanomų priemonių kovojant su šių nusikaltimų plitimu. Ne išimtis yra ir sukčiavimo socialiniuose tinkluose nusikalstama veika, kadangi šis sukčiavimo būdas taip pat priskirtinas prie internetinių nusikaltimų, todėl užbaigiant rašto darbo temos analizę, būtina aptarti egzistuojančias prevencijos priemones, skirtas apsisaugoti nuo virtualioje erdvėje veikiančių sukčių.

3. SUKČIAVIMO SOCIALINIUIOSE TINKLUOSE PREVENCIJOS PRIEMONĖS

Šiuolaikinėje kriminologijoje galima rasti labai įvairių nusikaltimų prevencijos apibrėžimų. Per daug nesigilinant į visą jų įvairovę, galima pateikti tokį sudėtinį vokiečių kriminologų apibrėžimą: nusikaltimų prevencija yra visuma visų privačių ir valstybinių pastangų, kuriomis siekiama užkirsti kelią nusikalstamosioms veikoms, kad visuomeniniu ir asmeniniu lygmeniu būtų kiekybiškai ir kokybiškai mažinamos nusikalstamos elgesio apraiškos (nusikalstamumas) arba bent minimizuojami konkrečios nusikalstamos veikos padariniai. Taip pat pažymima, kad nusikaltimų prevencija neapsiriboja baudžiamaisiais teisiniais instrumentais, bet apima ir socialines, švietimo ir kitas politines priemones, kurios nusikaltimų prevencijai atrodo tinkamos (Sakalauskas, 2016, p. 73-74). Akivaizdu, jog siekiant pozityviai veikti kiekvienos nusikalstamos veikos, o konkrečiu atveju – sukčiavimo socialiniuose tinkluose, pasireiškimą visuomenėje bei bent dalinai reguliuoti nusikalstamumą, būtina imtis tam tikrų prevencijos priemonių, todėl nagrinėjamos temos kontekste svarbu išanalizuoti, kokios priemonės yra naudojamos siekiant pozityviai veikti sukčiavimo socialiniuose tinkluose apraiškas.

Pagrindinė Lietuvos kibernetinio saugumo institucija, atsakinga už vieningą kibernetinių incidentų valdymą, kibernetinio saugumo reikalavimų įgyvendinimo stebėseną ir kontrolę yra Nacionalinis kibernetinio saugumo centras prie Krašto apsaugos ministerijos (toliau – NKSC). Nagrinėjamos temos kontekste svarbu pažymėti, kad kibernetinė erdvė, tai aplinka, kurią sudaro kompiuteriai ir kita ryšių ir informacinių technologijų įranga ir juose sukuriama ir (arba) jais perduodama elektroninė informacija, o tai reiškia, kad sklanti virtualių socialinių tinklų veikla yra tiesiogiai susijusi su kibernetiniu saugumu, kadangi kibernetinio incidento (įvykio) atveju gali būti neigiamai paveikta informacinės sistemos tvarkoma elektroninė informacija, tame tarpe autentiškumas, vientisumas ir konfidencialumas. Kitaip tariant, už kibernetinį saugumą atsakančios institucijos rūpinasi, kad informacinių technologijų naudotojai, o tuo tarpu ir socialinių tinklų vartotojai, galėtų sklandžiai ir saugiai naudotis visomis jiems prieinamomis paslaugomis, nerizikuojant prarasti savo turtą ar kitą svarbią konfidencialią informaciją (tame tarpe ir elektroninės bankininkystės duomenis, duomenis apie turimą turtą ir pan.). Visi anksčiau aptarti ir su tuo susiję aspektai nacionaliniu lygmeniu yra sureguliuoti Kibernetinio saugumo įstatymu (Lietuvos Respublikos kibernetinio saugumo įstatymas, 2014).

Siekdamas stiprinti policijos pajėgumus vykdant kibernetinių atakų aptikimą ir užkardymą bei informacijos apie nusikaltimus elektroninėje erdvėje paiešką, 2016 metų

pradžioje Lietuvos kriminalinės policijos biuras pradėjo įgyvendinti Europos Sąjungos finansinį projektą „Kibernetinių atakų ir kitų nusikaltimų elektroninėje erdvėje aptikimo stiprinimas, I etapas“ Nr. LT/2016/VSF/6.1.1.13, finansuojamą nacionalinės Vidaus saugumo fondo 2014-2020 metų programos lėšomis. Konkretus šio projekto tikslas - stiprinti policijos pajėgumus efektyviai valdyti šalies saugumui kylančią riziką ir krizes, susijusias su kibernetinio saugumo pažeidimais ir kitais nusikaltimais elektroninėje erdvėje. Lietuvos kriminalinės policijos biuras minėtos programos lėšomis įsigijo specializuotą licencijuotą programinę įrangą, skirtą socialiniuose tinkluose skelbiamai rizikos turinčiai informacijai analizuoti, t. y. ši programinė įranga leidžia atlikti socialiniuose tinkluose skleidžiamos informacijos stebėseną, paiešką ir vykdyti peržiūrą, taip pat leidžia išsaugoti informaciją iš kai kurių elektroninio pašto dėžučių, žiniatinklio ir socialinių tinklų. Be to, gautus duomenis galima kaupti, analizuoti, išsaugoti ir operatyviai apdoroti. Atkreiptinas dėmesys, jog toks elektroninėje erdvėje vykdomas stebėjimas yra tikslingai orientuotas į galimus grėsmę keliančius veiksnius (Kriminalinė policija stiprina kibernetinių grėsmių ..., 2017). Šis projektas ir jo įgyvendinami tikslai, žinoma, nepanaikina rizikos tapti virtualiuose socialiniuose tinkluose veikiančių sukčių aukomis, tačiau sumažina jos progresavimą ir plitimą, kadangi teisėsaugos institucijų pareigūnai gali lengviau ir sklandžiau apdoroti visą gaunamą informaciją, o kartu ir informuoti visuomenę apie kylančias grėsmes.

Siekiant stiprinti valstybės kibernetinį saugumą ir kibernetinių gynybos pajėgumų plėtrą bei užtikrinti nusikalstamų veikų kibernetinėje erdvėje prevenciją, 2018 m. rugpjūčio 13 d. nutarimu Nr. 818 Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino Nacionalinę kibernetinio saugumo strategiją (toliau – Strategija) bei rinkinį kitų dokumentų, kurie ypatingai svarbūs kibernetinio saugumo užtikrinimui. Strategijos pagrindinis tikslas – efektyviai ir laiku identifikuoti kibernetinius incidentus, užkertant kelią jų atsiradimui ir plitimui, valdant kibernetinių incidentų sukeltas pasekmes, užtikrinti galimybę Lietuvos visuomenei saugiai naudotis informacinių ir ryšių technologijų teikiamomis galimybėmis. Strategijoje teigiama, kad, nors Lietuva tinkamai įgyvendina prisiimtus tarptautinius įsipareigojimus elektroninių nusikaltimų prevencijos srityje ne tik teisiniu, bet ir praktiniu lygiu, vis dėlto, nusikalstamos veikos kibernetinėje erdvėje nuolat evoliucionuoja ir įgauna naujas formas, todėl siekiant stiprinti nusikalstamų veikų kibernetinėje erdvėje prevenciją ir kontrolę turi būti imamasi papildomų priemonių: propaguojant visuomenėje savisaugos kultūrą ir atsakingą elgesį kibernetinėje erdvėje, tobulinant tarptautinį bendradarbiavimą tiriant šias nusikalstamas veikas, plėtojant teisėsaugos institucijų efektyvų bendradarbiavimą ir pan.

Be to, Nacionalinis kibernetinio saugumo centras vykdo Europos infrastruktūros tinklų priemonės (EITP) lėšomis dalinai finansuojamą telekomunikacijų sektoriaus projektą „Įrankiai ir gebėjimų stiprinimas kibernetinės erdvės stebėsenai, analizei ir grėsmių aptikimui Lietuvoje ir ES gerinti“ (toliau – Projektas). Projekto tikslas – stiprinti NKSC pajėgumus efektyviai koordinuoti ir valdyti kibernetinius incidentus, grėsmes, užtikrinti glaudesnę tarptautinę ir nacionalinę bendradarbiavimą, informacijos apie grėsmes apsikeitimą. Už Projekto lėšas atnaujinama NKSC naudojama incidentų valdymo infrastruktūra, įgyjami nauji įrankiai grėsmėms aptikti, analizuoti ir dalintis su Europos partneriais. Dalį Projekto sudaro kvalifikacijos kėlimo mokymai NKSC darbuotojams. Projekto veiklos padidins institucijos pasirengimo lygį kibernetiniams incidentams, leis teikti platesnes ir veiksmingesnes kibernetinio saugumo paslaugas nacionaliniu lygmeniu ir suteiks galimybę dalyvauti bendrose Europinėse bendradarbiavimo programose ir informacijos mainų platformose (Įrankiai ir gebėjimų stiprinimas kibernetinės erdvės ...). Visos šios priemonės susijusios ne tik su Nacionalinio kibernetinio saugumo centro darbuotojais ir jų atliekamomis darbo funkcijomis, tačiau turi tiesioginį poveikį ir visai visuomenei, kadangi ne tik sukčiai, veikiantys socialiniuose tinkluose ir bendrai virtualioje erdvėje, randa naujas galimybes pasipelnyti kitų asmenų sąskaitą, tačiau tokių projektų dėka ir teisėsaugos institucijų darbuotojai įgyja vis daugiau patirties ir žinių, kaip galima apsaugoti visuomenę nuo tokio pobūdžio neteisėto elgesio.

Dar viena sukčiavimo virtualioje erdvėje prevencijos priemonė yra susijusi su tarptautiniais įsipareigojimais. Aptarus sukčiavimo socialiniuose tinkluose, kaip sukčiavimo nusikalstamos veikos, padarymo būdus, galima teigti, jog ši nusikalstama veika dažnu atveju yra tiesiogiai susijusi su disponavimu negrynosiomis mokėjimo priemonėmis, kas suponuoja tai, kad tam tikrais atvejais kaltininkų veika užtraukia baudžiamąją atsakomybę ne tik pagal Baudžiamojo kodekso 182 straipsnį, bet kartu ir pagal 215 straipsnį, kaip už neteisėtą finansinės operacijos atlikimą svetima elektronine mokėjimo priemone. Tokios veikos dar yra vadinamos sukčiavimu negrynosiomis mokėjimo priemonėmis. Kovai su tokio pobūdžio nusikalstamomis veikomis 2019 m. balandžio 17 d. buvo priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/713 dėl kovos su sukčiavimu negrynosiomis mokėjimo priemonėmis ir jų klastojimu, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/413/TVR (toliau – Direktyva). Lietuvos nacionalinėje teisėje ši Direktyva įgyvendinta laiku ir tinkamai, o tai reiškia, kad mūsų valstybė įsipareigojo siekti tarptautiniame teisės akte užsibrėžtų tikslų. Direktyvos 3 straipsnyje įtvirtinta nusikalstama veika – negrynujų mokėjimo priemonių naudojimas sukčiaujant, kai pavogtos ar kitaip neteisėtai pasisavintos ar įgytos negrynosios mokėjimo

priemonės naudojamos sukčiaujant (a punktas) ir suklastotos arba padirbtos negrynosios mokėjimo priemonės naudojamos sukčiaujant (b punktas). Vadovaujantis Direktyvos 2 straipsnio a punktu, negrynoji mokėjimo priemonė – tai apsaugotas materialusis ar nematerialusis įrenginys, daiktas ar įrašas arba jų derinys, išskyrus teisėtą valiutą, kuris leidžia jos turėtojui ar naudotojui tiesiogiai arba kartu atliekant vieną ar daugiau procedūrų pervesti pinigus ar piniginę vertę, be kita ko, naudojant skaitmenines atsiskaitymo priemones. Manytina, kad Direktyvos 3 straipsnio a punkte įtvirtinta nusikalstama veika, o būtent, neteisėtai įgytos negrynosios mokėjimo priemonės panaudojimas sukčiaujant, yra tiesiogiai susijusi su sukčiavimo socialiniuose tinkluose, kaip sukčiavimo nusikalstamos veikos, padarymo būdu, kai iš nukentėjusiojo asmens panaudojant apgaulę yra gaunami jo negrynosios mokėjimo priemonės (banko kortelės) duomenys ir jie naudojami inicijuoti finansines operacijas su nukentėjusio banko sąskaitoje esančiomis piniginėmis lėšomis. Remiantis tuo, kad Direktyva yra skirta užtikrinti tarptautinį valstybių narių bendradarbiavimą tokio pobūdžio bylose bei skatina valstybes susirūpinti skaitmeninėje erdvėje įvykdomų nusikalstamų veikų skaičiaus augimu, manytina, aptartą Direktyvą galima traktuoti kaip dar vieną iš prevencijos priemonių mažinant sukčiavimo socialiniuose tinkluose plitimą.

Europos Sąjungos projektų ir tarptautinio lygmens įsipareigojimų, susijusių su saugumo kibernetinėje erdvėje, o kartu ir socialiniuose tinkluose užtikrinimu ir plėtra yra ir daugiau, tačiau jų rezultatai dažnu atveju yra nepastebimi įprastam socialinių tinklų vartotojui, kadangi projektų plėtra paprastai užima ne vienerius metus, o tarptautiniai įsipareigojimai didžiąja dalimi atsispindi tik teisės aktuose. Šiuolaikinė visuomenė palaipsniui įpranta įsisąmoninti tik tą informaciją, kuri yra greitai ir lengvai pasiekiamą bei suprantama be papildomų teisės aktų analizavimo. Lietuvos policija, reaguodamos į tai, kad visuomenė yra vis labiau priklausoma nuo socialinių tinklų ir praleidžia juose didžiąją laisvo laiko dalį, nuo 2021 m. balandžio mėnesio *Facebook* socialinio tinklo platformoje pradėjo vystyti naują projektą – virtualų patrulį, patruliuojantį elektroninėje erdvėje. Virtualus patrulis – tai viešai prieinama socialinio tinklo anketa, kurią prižiūri Lietuvos policijos pareigūnai, o jų pagrindinė užduotis – nusikalstamų veikų ar administracinių nusižengimų prevencija elektroninėje erdvėje. Pagrindinės veiklos kryptys, kuriomis dirba virtualaus patrulio pareigūnai: skelbimai su siūlymais įsigyti kontrabandinių cigarečių ar alkoholio; siūlymai prisiimti kito asmens padarytą pažeidimą; grasinimai susidoroti su kitais asmenimis; siūlymai nusipirkti vairuotojo pažymėjimą, ar padėti už pinigus išlaikyti vairavimo egzaminą, siūlymai nusipirkti techninę apžiūrą ir pan.; narkotinių medžiagų platinimas elektroninėje erdvėje; siūlymai investuoti į įtartinas

platformas, pirkti el. būdu netikrose internetinėse parduotuvėse ir kitokie sukčiavimai elektroninėje erdvėje. Gyventojai, pastebėję socialiniuose tinkluose akivaizdžiai neteisėtas paslaugas siūlančius arba įtarimus keliančius asmenis, gali apie juos pranešti virtualiam patruliui – komentarų skiltyje po įtartina publikacija pažymėję virtualaus patrulio anketą, susisiekę su virtualiu patruliu asmenine žinute arba elektroniniu paštu. Pareigūnai reaguoja tik į akivaizdžius elektroninėje erdvėje daromus ar rengiamus daryti teisės pažeidimus. Pradžioje asmenys yra įspėjami, kad jie nutrauktų galimai neteisėtus veiksmus, o jų nenutraukus - surinkta medžiaga yra registruojama ir perduodama atitinkamam policijos padaliniui tolimesniam tyrimui. Svarbiausia yra tai, kad virtualus patrulis dirba viešai ir savo asmeninėje paskyroje periodiškai įspėja vartotojus apie naujus sukčių veikimo metodus, vizualizuoja konkrečių atvejų pavyzdžius bei informuoja visuomenę, kokiais būdais geriausia apsaugoti nuo priešingai teisei besielgiančių socialinių tinklų vartotojų (Elektroninėje erdvėje pradeda „patruliuoti“ policijos ..., 2021). Vadovaujantis oficialia Policijos virtualaus patrulio puslapio skelbiama informacija, nuo jo veikimo pradžios, t.y. nuo 2021 m. balandžio 6 d. iki 2021 metų pabaigos, iš viso buvo gauta 3380 gyventojų pranešimų, iš jų 2963 pranešimai gauti per *Facebook* platformą, o likusieji 417 – elektroniniu paštu. Turint omenyje, kad kai kurie pranešimai galėjo būti dėl tos pačios veikos, pasiekti rezultatai džiugina: pradėtos 40 administracinio nusižengimo teisenos ir 28 ikiteisminiai tyrimai, įteikti 64 vieši įspėjimai bei pravesti 8 prevenciniai pokalbiai. Pažymėtina tai, kad iš 102 aplinkybių patikslinimui perduotų medžiagų, iš kurių 68 buvo identifikuotos pačių pareigūnų aktyviais veiksmais, 36 yra susijusios su sukčiavimu, aplenkiant nelegalią prekybą (27), viešosios tvarkos pažeidimus internete (16) bei neapykantos kurstymą (15) (Policijos virtualus patrulis, 2022). Akivaizdu, kad virtualus patrulis nėra ta priemonė, kuri gali visiškai eliminuoti sukčiavimo nusikalstamą veiką iš socialinių tinklų, o tai padaryti ir neįmanoma, tačiau laiku įspėti visuomenę apie kylančias grėsmes bei informuoti apie būdus, kurie padės apsaugoti nuo sukčių – puiki prevencijos priemonė šios veikos nusikalstamumo kontroliavimo kontekste.

Kaip jau buvo minėta aptariant nusikaltimų prevencijos sąvoką, nusikaltimų prevencija neapsiriboja baudžiamaisiais teisiniais instrumentais, tačiau apima ir socialines, švietimos ir kitas priemones. Svarbu dar kartą pabrėžti, kad prevencijos priemonės nėra susijusios tik su tam tikrų veikų užkardymu, nubaudimu ar kitokiu pasmerkimu, o siekiant pozityviai veikti konkrečios nusikalstamos veikos paplitimą būtina kuo daugiau informuoti visuomenę apie tokios veikos padarymo būdus bei, kartais, paprasčiausiai

priminti, kad negalima akiai tikėti viskuo, ką tvirtina nepažįstamas asmuo. Didžiąja dalimi tai ir yra visuomenės švietimas.

Jau anksčiau aptartas Nacionalinis kibernetinio saugumo centras savo internetiniame tinklalapyje dar 2018 metais patalpino informaciją apie tai, kaip atpažinti suklastotą elektroninę parduotuvę. Ir nors tuo metu sukčiavimo socialiniuose tinkluose atvejų, preziumuojama, buvo mažiau, tačiau pagrindiniai požymiai, būdingi suklastotoms elektroninėms parduotuvėms, nesvarbu, ar tai būtų socialiniuose tinkluose veikianti, ar atskirą tinklalapį turinti internetinė parduotuvė, iki šių dienų išliko tokie patys. Pavyzdžiui, vienas akivaizdžiausių suklastotų parduotuvių požymių, yra išskirtinai didelės nuolaidos visoms prekėms. Nuolaidų dydis tokiose parduotuvėse siekia net 80 – 90 procentų, tačiau, ar tai įmanoma? Be to, jeigu į parduotuvę asmuo pateko iš socialinio tinklo reklamos, siūloma perskaityti tos reklamos atsiliepimus (socialiniai tinklai leidžia vartotojams komentuoti pačią reklamą). Piktavaliai dažnai pamiršta arba nespėja sekti savo reklaminių kampanijų ir trinti neigiamų atsiliepimų, todėl kitų žmonių neigiama patirtis gali padėti išvengti nuostolių. Taip pat patariama pasinaudojus pagrindinėmis paieškos sistemomis (google.lt, bing.com ir pan.) paskaityti rastus atsiliepimus apie parduotuvę kitose svetainėse. Jeigu tai užsienio parduotuvė, papildomai ieškoti pagal užklausą „scam parduotuvės adresas“ ir pan. Visgi reikėtų nepamiršti, kad vien teigiami atsiliepimai patikimumo negarantuoja, nes jie taip pat gali būti suklastoti. Prieš tvirtinant užsakymą patartina patikrinti kontaktinius duomenis: paskambinti nurodytu telefonu, parašyti elektroninį laišką, peržiūrėti atidžiai kitus skelbiamus duomenis. Be to, įtarimų turi sukelti ir tai, kad internetinė parduotuvė, į kurią vartotojas buvo nukreiptas iš socialinių tinklų reklamos, veikia be SSL sertifikato, t.y. svetainė nenaudoja saugaus ryšio. Tokį saugumo lygį parodo svetainės adreso pradžioje esantis trumpinys „https“ arba pavaizduotas spynelės simbolis. Vis tik net ir sertifikato buvimas negarantuoja, kad elektroninė parduotuvė tikra. Atidžiau elektroninę parduotuvę reikėtų vertinti, ir tuo atveju, jeigu pastebima akivaizdžių pasikartojančių rašybos ar gramatikos klaidų, taip pat jeigu svetainė atvaizduojama neteisingai, iškraipyta, rodomos nesuprantamos simbolių sekos. Piktavaliai dažniausiai vertimams naudoja nemokamus vertėjus, o nukopijavę originalias svetaines, nemoka arba neskiria laiko ištaisyti atsiradusiems trūkumams. Vis dėlto, įtarus, jog buvo apsipirkta netikroje elektroninėje parduotuvėje, patariama nedelsiant kreiptis į savo mokėjimo įstaigą (pvz. banką) ir prašyti sustabdyti pavedimą. Jei atsiskaitant netikroje parduotuvėje buvo nurodyti ir mokėjimo kortelės duomenys, būtina prašyti blokuoti mokėjimo kortelę ir pavedimus iš susijusių sąskaitų. Įtarus, kad pinigai buvo neteisėtai pasisavinti, reikia kreiptis į mokėjimo įstaigos atstovus ir į

Lietuvos policiją. Taip pat siūloma pranešti apie veikiančią suklastotą elektroninę parduotuvę Nacionaliniam kibernetinio saugumo centrui, kad šie savo ruožtu informuotų svetainės prieglobos paslaugos teikėjus apie jų infrastruktūroje vykdomą neteisėtą veiklą (Kaip atpažinti suklastotą elektroninę parduotuvę, 2018). Šie patarimai yra naudingi ne tik apsiperkant elektroninėse parduotuvėse, tačiau ir tuo atveju, kai iš socialinio tinklo reklamos vartotojas būna nukreiptas į paramos fondų ar organizacijų internetinius puslapius arba tuo atveju, kai pardavėjas, prekiaujantis socialiniuose tinkluose, pirkėjui atsiunčia įtartinos formos registracijos nuorodą, kurioje reikia užpildyti savo banko kortelės duomenis.

Lietuvos bankų asociaciją taip pat nelieka abejinga kylančios grėsmės ir savo internetiniame puslapyje gyventojus perspėja apie jau anksčiau šiame darbe aptarto romantinio sukčiavimo veikimo metodus ir prevencijos priemones. Sukčius tokiais atvejais galima identifikuoti iš kelių aspektų, pavyzdžiui, netikėtas prabylimas apie stiprius jausmus beveik nepažįstamam asmeniui, neaiškaus turinio žinutės su gramatinėmis klaidomis, asmens paskyros informacijos neatitikimas jo pasakojamoms gyvenimo detalėms ir pan. Taip pat susirūpinti reikėtų tuo atveju, kai vos pelnius pasitikėjimą, nepažįstamas asmuo prašo atsiųsti intymių nuotraukų ar vaizdo įrašų, ko pasekoje dažniausiai atsiranda prašymai pervesti negrynuosius pinigus arba atskleisti banko sąskaitos/kredito kortelės duomenis, o neįvykdžius nurodymų, vartotojas gali sulaukti šantažo. Lietuvos bankų asociacija pataria socialiniuose tinkluose visada būti budriems ir atsargiems, išsamiai analizuoti naujų pažįstamų paskyras, atkreipti dėmesį į susirašinėjimo ir bendravimo stilių, nesidalinti jokia kompromituojančia informacija, kuri vėliau galėtų būti panaudota šantažui prieš patį asmenį, atsisakyti daryti negrynujų pinigų pavedimus ir neplatinti jokių internetinės bankininkystės ar kredito kortelių duomenų, vengti išankstinių apmokėjimų menkai pažįstamiems asmenims bei jokiais būdais nedaryti negrynujų pinigų pavedimo už kitą, mažai pažįstamą asmenį (CyberScams: kaip išvengti sukčiavimo internete).

Sukčiavimo socialiniuose tinkluose prevencijai didelę pozityvią naudą turi ir pačių piliečių susirūpinimas bei dalijimasis asmenine patirtimi, pavyzdžiui, socialiniame tinkle *Facebook* kuriant grupes, kuriose pranešama apie nepatikimus asmenis, taip išspėjant kitus socialinių tinklų vartotojus apie sukčių veikimo metodus.

Aptarus anksčiau paminėtas prevencijos priemones, kurios pozityviai veikia sukčiavimo socialiniuose tinkluose nusikalstamumą, manytina, kad sukčiavimas socialiniuose tinkluose yra būtent ta veika, nuo kurios apsaugoti gyventojus gali tik jų pačių sąmoningumas, rūpestingumas ir neabejingumas kitą asmenį ištikusiai bėdai, o

teisėsaugos institucijų ir kitų valstybinių organizacijų vykdomos veiklos ir įgyvendinami projektai yra pagalbinės šio sudėtingo proceso priemonės.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Išanalizavus sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėties požymius, galima teigti, kad sukčiavimas socialiniuose tinkluose neturi būti vertinamas kaip atskira nusikalstama veika ir kvalifikuojamas pagal atskirą baudžiamojo įstatymo straipsnį, o turi būti suprantamas kaip viena iš sukčiavimo rūšių.
2. Sukčiavimo nusikalstamos veikos sudėtį apibūdina veika, padariniai ir priežastinis ryšys tarp veikos ir padarinių, bei veikos padarymo būdas. Šios nusikalstamos veikos padarymo vieta yra fakultatyvus požymis ir nedaro įtakos veikos kvalifikavimui, o sukčiavimo socialiniuose tinkluose, kaip sukčiavimo rūšies, pavadinimas, jau suponuoja tai, kad kaltininkas savo veiką didžiąja dalimi vykdo būtent socialinių tinklų platformose, tačiau tai nekeičia šios nusikalstamos veikos esmės ir pavojingumo.
3. Sukčiavimo socialiniuose tinkluose veikos objektu yra svetimas turtas, objektyviai ši veika dažniausiai pasireiškia vienu iš sukčiavimo alternatyvių požymių – neteisėtu svetimo turto įgijimu, kuris, kaip ir sukčiavimo atveju, būtinai turi būti sąlygojamas kaltininko panaudota apgaule prieš nukentėjusįjį.
4. Sukčiavimas socialiniuose tinkluose gali pasireikšti įvairiais kaltininko veikimo būdais: apgaulingais pirkimo – pardavimo sandorių sudarymais; apgaulinga būsto nuomos ar pardavimu; pranešimais apie paveldėjimus, konkursų, loterijų laimėjimus; pasiūlymais greitai ir lengvai užsidirbti; apsimitimu paramos fondais ar paramas teikiančiomis organizacijomis; apgaulingu romantinių santykių kūrimu ir panašiai. Aptarus dažniausiai pastaraisiais metais pasitaikančius sukčiavimo socialiniuose tinkluose būdus, galima pakartotinai patvirtinti, jog sukčiavimas socialiniuose tinkluose nėra atskira nusikalstama veika, o tik sukonkretinta sukčiavimo nusikalstamos veikos padarymo vieta (erdvė), kadangi kaltininkų tokio pobūdžio veiksmai visais atvejais užtraukia baudžiamąją atsakomybę pagal Baudžiamojo kodekso 182 straipsnį.
5. Sukčiavimo socialiniuose tinkluose nusikalstamumo prevencijai yra skiriama daug teisėsaugos institucijų ir kitų organizacijų dėmesio ir aktyvių veiksmų, kurie pozityviai veikia šios nusikalstamos veikos apraiškas. Vis dėlto, darytina išvada, kad sukčiavimas socialiniuose tinkluose yra būtent ta veika, kurios apraiškas visuomenėje gali sumažinti tik pačių gyventojų sąmoningumas, rūpestingumas ir neabejingumas kitą asmenį ištikusiai bėdai, o teisėsaugos institucijų ir kitų valstybinių organizacijų

vykdomos veiklos ir įgyvendinami projektai yra pagalbinės šio sudėtingo proceso priemonės.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

Regioniniai teisės aktai:

1. Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. balandžio 17 d. direktyva (ES) 2019/713 dėl kovos su sukčiavimu negrynosiomis mokėjimo priemonėmis ir jų klastojimu, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/413/TVR. *OJ L 123, p. 18*;

Nacionaliniai teisės aktai:

2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741;
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341;
4. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (2015). TAR, 11216.
5. Lietuvos Respublikos kibernetinio saugumo įstatymas (2014). TAR, 20553;
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2018 m. rugpjūčio 13 d. nutarimas Nr. 818 „Dėl Lietuvos Respublikos kibernetinio saugumo įstatymo įgyvendinimo“. TAR, 13252;

Specialioji literatūra:

7. Boyd, D. M., Ellison, N. B. (2007). Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://academic.oup.com/jcmc/article/13/1/210/4583062> [žiūrėta 2022 m. vasario 25 d.];
8. Jakutytė–Sungailienė, A. (2009). Turto samprata Lietuvos civilinėje teisėje. *Socialinių mokslų studijos*, 2009, 3(3), 213–227 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/11235/1410-2707-1-SM.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [žiūrėta 2022 m. kovo 15 d.];
9. Malinauskaitė – van de Castel, I. (2017). *Duomenų subjekto teisės virtualiuose socialiniuose tinkluose*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas;
10. Piesliakas, V. (1996). *Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį*. Mokymo leidinys. Vilnius: Lietuvos policijos akademija;
11. Prapiestis J. (sud.) (2009). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99 - 212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras;
12. Sakalauskas, G. (2016). *Nusikaltimų prevencijos programų Lietuvoje nuostatos: tarp absurdo ir kokybės*. Kriminologijos studijos, 2016, Nr. 4, p. 72-97. [interaktyvus].

Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/kriminologijos-studijos/article/view/10728/8812> [žiūrėta 2022 m. kovo 31 d.];

13. Švedas, G. (red.) (2019). *Lietuvos Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. 1 knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla;

Teismų praktika:

14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-176-303/2015;
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-185-696/2017;
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-112/2012;
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-19-942/2017;
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-224/2008;
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-375/2012;
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-225-303/2019;
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-319-693/2016;
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-128-699/2017;
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-322/2013;
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-152-895/2019;
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-202-696/2016;
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-92-648/2019;
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-41-511/2017 ;

28. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-179/2008;
29. Kauno apygardos teismo 2014 m. birželio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-501-290-2014;
30. Kauno apygardos teismo 2014 m. gegužės 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-374-238-2014;
31. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2017 m. balandžio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-88-827/2017;
32. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2017 m. balandžio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-88-827/2017;
33. Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1366-865/2011;
34. Klaipėdos apylinkės teismo 2020 m. birželio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-306-729/2020;
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 2 d. Teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose (Baudžiamojo kodekso 182 straipsnis) apžvalga Nr. AB-36-1;

Kiti šaltiniai:

36. Straipsniai.org. *Socialiniai tinklai internete*. [interaktyvus] (modifikuota 2012-12-04). Prieiga per internetą: <https://straipsniai.org/socialiniai-tinklai-internete/> [žiūrėta 2022 m. vasario 26 d.];
37. Statista. *Number of monthly active Facebook users worldwide as of 4th quarter 2021*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.statista.com/statistics/264810/number-of-monthly-active-facebook-users-worldwide/> [žiūrėta 2022 m. vasario 23 d.];
38. Statista. *Most popular social networks worldwide as of January 2022, ranked by number of monthly active users*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/> [žiūrėta 2022 m. vasario 23 d.];
39. Statista. *Worldwide digital population as of January 2021*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/> [žiūrėta 2022 m. vasario 23 d.];
40. Lietuvos Respublikos Prokuratūra. *Nusikaltimai elektroninėje erdvėje*. [interaktyvus] (modifikuota 2019-06-10). Prieiga per internetą:

- <https://www.prokuraturos.lt/lt/veiklos-sritys/baudziamasis-persekiojimas/nusikaltimai-elektronineje-erdveje/185> [žiūrėta 2022 m. kovo 15 d.];
41. Lietuvos Policija. *Kriminalinė policija stiprina kibernetinių grėsmių valdymo pajėgumus*. [interaktyvus] (modifikuota 2017-04-25). Prieiga per internetą: <https://policija.lrv.lt/lt/naujienos/kriminaline-policija-stiprina-kibernetiniu-gresmiu-valdymo-pajegumus> [žiūrėta 2022 m. kovo 15 d.];
42. Lrt.lt. *Pasaulį sudrebinusioje „Netflix“ dokumentikoje „The Tinder Swindler“ – į neįtikėtiną aferą pakliuvusių moterų liudijimai*. [interaktyvus] (modifikuota 2022-02-07). Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/gyvenimas/13/1608979/pasauli-sudrebinusioje-netflix-dokumentikoje-the-tinder-swindler-i-neitiketina-afere-pakliuvusiu-moteru-liudijimai> [žiūrėta 2022 m. kovo 15 d.];
43. ird.lt. *Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje pagal tarptautinio nusikaltimų klasifikatoriaus (TNK) kategorijas (forma_TNK)*. [interaktyvus] (modifikuota 2022-01-10). Prieiga per internetą: https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=9598&datasource=67315 [žiūrėta 2022 m. kovo 31 d.];
44. Lietuvos policija. *Policijos pareigūnai įspėja: parduodamą daiktą perduokite tik pinigams pasiekus Jūsų sąskaitą*. [interaktyvus] (modifikuota 2019-01-21). Prieiga per internetą: <https://policija.lrv.lt/lt/naujienos/policijos-pareigunai-ispeja-parduodama-daikta-perduokite-tik-pinigams-pasiekus-jusu-saskaita> [žiūrėta 2022 m. kovo 31 d.];
45. Lietuvos policija. *Policijos pareigūnai ragina saugotis naujo sukčiavimo elektroninėje erdvėje būdo*. [interaktyvus] (modifikuota 2021-02-26). Prieiga per internetą: <https://policija.lrv.lt/lt/naujienos/policijos-pareigunai-ragina-saugotis-naujo-sukciavimo-elektronineje-erdveje-budo> [žiūrėta 2022 m. kovo 31 d.];
46. Telšių apskrities vyriausiasis policijos komisariatas. *Netapkite sukčių auka. Plinta naujas sukčiavimo būdas socialiniame tinkle „Facebook“: pervedžiau avansą, bet buto taip ir negavau*. [interaktyvus] (modifikuota 2021-12-20). Prieiga per internetą: <https://telsiai.policija.lrv.lt/lt/naujienos/netapkite-sukciu-auka-plinta-naujas-sukciavimo-budas-socialiniame-tinkle-facebook-pervedziau-avansa-bet-buto-taip-ir-negavau> [žiūrėta 2022 m. kovo 31 d.];
47. Lietuvos policija. *Klaipėdos policijos pareigūnai įspėja saugotis naujo sukčiavimo būdo*. [interaktyvus] (modifikuota 2021-06-11). Prieiga per internetą:

- <https://policija.lrv.lt/lt/naujienos/klaipedos-policijos-pareigunai-ispeja-saugotis-naujo-sukciavimo-budo> [žiūrėta 2022 m. kovo 31 d.];
48. Lietuvos policija. *Nelegalus ir lengvas uždARBIS tapo nuostolių šaltiniu*. [interaktyvus] (modifikuota 2021-04-27). Prieiga per internetą: <https://policija.lrv.lt/lt/naujienos/nelegalus-ir-lengvas-uzdarbis-tapo-nuostoliu-saltiniu> [žiūrėta 2022 m. kovo 31 d.];
49. Delfi. „Tinder Swindler” problema aktual ir Lietuvoje: pernai romantiniai sukčiai išsiciliojo 0,6 mln. eurų. [interaktyvus] (modifikuota 2022-02-11). Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/verslas/verslas/tinder-swindler-problema-aktuali-ir-lietuvoje-pernai-romantiniai-sukciai-isviliojo-0-6-mln-euru.d?id=89435485> [žiūrėta 2022 m. kovo 31 d.];
50. Lietuvos policija. *Parama Ukrainai: į ką atkreipti dėmesį, aukojant pinigus?* [interaktyvus] (modifikuota 2022-03-01). Prieiga per internetą: <https://policija.lrv.lt/lt/naujienos/parama-ukrainai-i-ka-atkreipti-demesi-aukojant-pinigus> [žiūrėta 2022 m. kovo 31 d.];
51. Lietuvos policija. *Kriminalinė policija stiprina kibernetinių grėsmių valdymo pajėgumus*. [interaktyvus] (modifikuota 2017-04-25). Prieiga per internetą: <https://policija.lrv.lt/lt/naujienos/kriminaline-policija-stiprina-kibernetiniu-gresmiu-valdymo-pajegumus> [žiūrėta 2022 m. balandžio 8 d.];
52. Nacionalinis kibernetinio saugumo centras. *Įrankiai ir gebėjimų stiprinimas kibernetinės erdvės stebėsenai, analizei ir grėsmių aptikimui Lietuvoje ir ES gerinti*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.nksc.lt/cef.html> [žiūrėta 2022 m. balandžio 8 d.];
53. Lietuvos policija. *Elektroninėje erdvėje pradeda „patruluoti” policijos virtualus patrulis*. [interaktyvus] (modifikuota 2021-04-06). Prieiga per internetą: <https://policija.lrv.lt/lt/naujienos/elektroneje-erdveje-pradeda-patruliuoti-policijos-virtualus-patrulis> [žiūrėta 2022 m. balandžio 8 d.];
54. Facebook. *Policijos virtualus patrulis*. [interaktyvus] (modifikuota 2022-01-04). Prieiga per internetą: <https://www.facebook.com/policijosvirtualuspatrulis/photos/a.105120208347521/279059504286923/> [žiūrėta 2022 m. balandžio 8 d.];
55. Nacionalinis kibernetinio saugumo centras. *Kaip atpažinti suklastotą elektroninę parduotuvę*. [interaktyvus] (modifikuota 2018-11-22). Prieiga per internetą: <https://www.nksc.lt/naujienos/kaip-atpazinti-suklastota-elektrone-parduotuve.html> [žiūrėta 2022 m. balandžio 8 d.];

56. Lietuvos bankų asociacija. *Cyber Scams: kaip išvengti sukčiavimo internete.* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lba.lt/lt/banku-klientams/cyberscams-kaip-ivsengti-sukciavimo-internete> [žiūrėta 2022 m. balandžio 8 d.].

SANTRAUKA

Sukčiavimo socialiniuose tinkluose baudžiamasis teisinis vertinimas

Vanesa Pavtel

Magistro darbe analizuojama sukčiavimo socialiniuose tinkluose baudžiamąjį teisinio vertinimo tema, nagrinėjant tiek reikšmingus teisės aktus, mokslininkų padarytas išvadas baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje pateiktus išaiškinimus, tiek viešai prieinamą teisėsaugos institucijų ir kitų valstybinių organizacijų internetiniuose tinklalapiuose talpinamą aktualią informaciją visuomenėje. Sukčiavimo socialiniuose tinkluose baudžiamasis teisinis vertinimas yra labai reikšmingas nūdienos kontekste, kadangi remiantis viešai prieinamais statistiniais duomenimis, socialiniai tinklai tapo beveik kas antro pasaulio gyventojų neatsiejama gyvenimo dalimi, o virtualioje erdvėje veikiantys nusikalstamo elgesio atstovai atranda vis naujus būdus kaip pasipelninti iš patiklių socialinių tinklų vartotojų.

Darbe analizuojama sukčiavimo, įtvirtinto Baudžiamąjo kodekso 182 straipsnyje, nusikalstamos veikos sudėtis ir jos santykis su sukčiavimo socialiniuose tinkluose pasireiškiančia veika. Taip pat analizuojami dažniausiai pasitaikantys sukčiavimo socialiniuose tinkluose būdai bei jų kvalifikavimo ypatumai, aptariamos sukčiavimą socialiniuose tinkluose pozityviai veikiančios prevencijos priemonės bei jų įtaka šios veikos pasireiškimui visuomenėje. Išsamesnei analizei pasitelkiama nacionalinių teismų praktika ir baudžiamosios teisės doktrina leidžia padaryti išvadas susijusias su sukčiavimo socialiniuose tinkluose baudžiamąjį teisiniu kvalifikavimu. Teisėsaugos institucijų internetiniuose tinklalapiuose talpinamos informacijos apžvalga leidžia nustatyti šios nusikalstamos veikos apraiškas visuomenėje pozityviai veikiančias prevencijos priemones.

SUMMARY

Criminal Legal Assessment of Fraud in Social Networks

Vanesa Pavtel

This master thesis analyses the topic of criminal legal assessment of fraud on social networks, examining both significant legal acts, conclusions made by scientists in the doctrine of criminal law and court practice, as well as the publicly available relevant information on the websites of law enforcement institutions and other state organizations. The criminal legal assessment of fraud on social networks is very significant in today's context, because according to publicly available statistics, social networks have become an integral part of the life of almost every second world resident, and representatives of criminal behavior operating in the virtual space are discovering new ways to profit from gullible users of social networks.

The work analyses the composition of the criminal act of fraud established in Article 182 of the Criminal Code and its relationship with the act of fraud on social networks. The most common methods of fraud on social networks and the peculiarities of their qualification are also analyzed, prevention measures that positively affect fraud on social networks and their impact on the manifestation of this act in society are discussed. The use of the case law of national courts and the doctrine of criminal law, used for a more detailed analysis, makes it possible to draw conclusions related to the criminal legal qualification of fraud on social networks. An overview of the information contained on the websites of law enforcement institutions allows us to identify the manifestations of this crime in society with positive prevention measures.